

PÄIJÄT-HÄMEEN LIITTO

PAKETTI - KUNTIEN PALVELURAKENTEIDEN KEHITTÄMISPROJEKTI

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

TASEANALYYSI

12.5.2010

Päijät-Hämeen kuntajakoselvitys

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Tiivistelmä ja johtopäätökset

Kuntien tase-erissä ja tasearvoissa on eroja. Taseen loppusummalla tai oikaistuilla tasearvoilla ei ole itseisarvoista merkitystä kuntien yhdistymisessä. Jos kuntien varallisuutta käytetään jatkossakin entiseen tapaan, ei ole suurta merkitystä sillä, olipa sen arvo suuri tai pieni. Voittoa/nettotuottoa aikaansaavassa omaisuudessa on kuntien välillä eroja. Padasjoella, Artjärvellä, Heinolalla ja Lahdella on merkittävästi voittoa/nettotuloa tuottavaa omaisuutta.

Vaikka kuntien ja kuntakonsernien velkojen määrä vaihtelee, käytännössä uuden kunnan asukkaat eivät joudu maksamaan kokonaan pois toisten lainoja, sillä kunnat pitävät yllä jatkuvasti lainakantaa tai kasvattavat sitä. Velan suuremmat vaikutukset voivat aiheutua korkojen hoitamisesta, varsinkin korkealla korkotasolla.

Tasetarkastelulla on oma merkityksensä kuntien yhdistymisessä. Taseinformaatiota on tarkasteltava osana muita kuntien yhdistymiseen vaikuttavia tekijöitä.

Kuntien taseissa on lueteltu kunnan varallisuus (vastaava) ja onko se rahoitettu omalla vai vieraalla pääomalla (vastattavaa). Kuntien yhdistymisen näkökulmasta vastaava- ja vastattavaapuolen erien merkitystä on arvioitava erikseen.

Varallisuus

Kuntien varallisuus ja sen arvo vaihtelivat. Kuntien yhdistymisen näkökulmasta varallisuudessa on kiinnostavaa a) varallisuuden arvo (tasearvo vs. käypä arvo) b) varallisuuden käyttötarkoitus (tarkoitustaan vastaavassa käytössä, toissijaisessa käytössä, käyttökelvoton, myytävissä) ja c) varallisuuden tuottama nettotulo/voitto/tuotto.

- a. Kuntien varallisuuden tasearvo, mitattuna €/asukas, vaihteli huomattavasti (ka. n. 7700 €/asukas, vaihteluväli 4000 € - 10 000 €/asukas). Taseanalyysissä selvitettiin myös kuntien taseissa olevien *aineellisten hyödykkeiden* käypää arvoa, joka ylitti lähes poikkeuksetta tasearvon (ka yli 6000 €/asukas). Käytännössä käypien arvojen määrittelyssä oli hankaluuksia ja tuloksia voidaan pitää vain suuntaa-antavina.

Korkeimmat arvot olivat Lahdessa, Hartolassa ja Orimattilassa. Kuntaliitostilanteessa oleellista on se, millaisessa käytössä tuo omaisuus on. Jos omaisuus on tulevaisuudessakin tarkoitustaan vastaavassa käytössä, ei tasearvot ylittävillä käyvillä arvoilla ole oleellista merkitystä. Omaisuutta käytetään samalla kuten ennenkin. Siitä hyötyvät alueen asukkaat samalla tavalla kuin ennen kuntaliitosta. Merkitystä on myytävissä olevalla omaisuudella. Silloin mahdollisen myynnistä hyötyvät kaikkien kuntaliitoskuntien asukkaat. Tällaista omaisuutta kunnissa oli hieman yli 300 €/asukas. Lahdella (614 €), Hartolalla (411 €) ja Orimattilalla (506 €) oli omaisuutta tätä enemmän.

- b. Varallisuuden (aineellisten hyödykkeiden) arvoilla on erilainen merkitys riippuen siitä, mikä on tämän varallisuuden käyttötarkoitus.

Tarkoitustaan vastaavassa käytössä olevat aineelliset hyödykkeet voivat olla kunnallisteknisiä, rakennuksia, rakennelmia, katuja, puistoja tai patsaita. Tämä omaisuus jatkaa periaatteessa

yhdistymisen jälkeen vastaavanlaisessa käytössä ja niistä syntyvät suurin piirtein entisenkaltaisia ylläpitomenoja.

Kuntien arvion mukaan aineellisista hyödykkeistä suurin osa 100-85 % on tarkoitustaan vastaavassa käytössä. Jos omaisuuden käyttö jatkuu lähes entisellään, tarkoittaa se sitä, että omaisuuden ylläpitomenot ovat suurin piirtein samat, jotka kunnilla on ollut tähänkin saakka. Tällaisen varallisuuden tase- tai käyttöarvolla ei ole kuntien yhdistymisessä oleellista merkitystä, edellyttäen ettei varallisuudesta aiheudu jotain erityisiä menoja (vrt. seuraavassa korjausvelka).

Toissijaisessa käytössä olevaa omaisuutta on kunnissa 0-13 %, tasearvojen ja käyvän arvon erotuksella ei ole suurta merkitystä. Kuntien yhdistymisen näkökulmasta toissijaisessa käytössä olevalla omaisuudella on merkitystä silloin, jos omaisuutta voi käyttää toiset kunnat tai siitä voidaan tarpeettomana luopua myymällä omaisuutta.

- c. Kolmas näkökulma on erottaa nettotuloa/voittoa/tuottoa aikaansaava omaisuus. Tällaista omaisuutta on sekä varallisuus, *joka on myytävissä* että varallisuus, *joka tuottaa voittoa/tuottoa*. Tällaista varallisuutta kunnissa voivat olla liikelaitokset, osakkeet ja arvopaperit ja muut sijoitukset rahoitusmarkkinoilla. Tällaisen varallisuuden myynti ja voitto/ tuotto alentavat kunnan verotustarvetta. Kuntien yhdistymistilanteessa tämä tarkoittaa sitä, että jonkin kunnan myytävä/voittoa tuottava omaisuuden tuotto hyödyttää yhdistymisen jälkeen kaikkia uuden kunnan asukkaita ja alentaa näiden verotusta.

Myytävässä olevaa varallisuutta kuntien pysyvissä vastaavissa ei kuntien ilmoituksen mukaan ole paljoa. Niiden käyvän arvon ja tasearvon erotus oli. Osa tästä omaisuudesta, esimerkiksi rakennukset tai liikelaitokset, on sellaista, että kunnat voivat periaatteessa myydä nämä ja saada siitä rahaa. Kuntien tekemässä arvioissa ei tällaista spekulatiota ole tehty, vaan on arvioitu, että käyttö jatkuu entisellään. Myytävissä olevan omaisuuden osuus tiedusteluista pysyvistä vastaavista vaihteli nolasta pariin prosenttiin, poikkeuksena Hartola. Myytävissä olevien pysyvien vastaavien osuus ei ole kokonaisuuden kannalta merkittävä.

Juoksevasti tuottoa aikaansaavaan varallisuutta tarkasteltiin tuloslaskelman rahoitustuottojen ja –kulujen avulla erottaen vielä erilleen nettokorkokulut/tuotot ja muut nettorahoituskulut/tuotot. Selvitys osoitti, että kuntien välillä on vaihtelua. Kaikkien rahoitustuottojen ja –kulujen erotus oli negatiivinen viidessä kunnassa. Lopuissa seitsemässä kunnassa erotus oli positiivinen. Toiseksi kuntien profiileissa oli eroja. Lahtea ja Sysmää lukuunottamatta kuntien korkokulut olivat korkotuottoja suuremmat. Kolmanneksi muissa rahoitustuotoissa kunnat jakautuivat kahteen leiriin. Yli puolella kunnista muita rahoitustuottoja oli varsin vähän. Toisella puolella kuntia nämä tuotot olivat varsin suuria ja niillä on jo selvä vaikutus kunnan veroprosentteihin. Tällaisia kuntia ovat Artjärvi, Heinola, Hämeenkoski, Lahti ja Padasjoki. Kuntien yhdistymistilanteessa hyöty jakautuu kaikkien yhdistyneen kunnan asukkaiden hyväksi.

Velat ja vastuut

Varojen lisäksi kunnilla on erilaisia velkoja ja velvoitteita, jotka kuntien yhdistymisen jälkeen yhteisiä ja niitä on hoidettava yhdessä. Selvityksen kohteena olivat: a. kuntien ja kuntakonsernien velat, b. rakennusten ja rakennelmien korjausvelat ja c. riskit, jotka voivat tulevaisuudessa realisoitua

- a. Kuntien ja kuntakonsernien velkamäärä, jota mitattiin €/asukas, vaihteli kunnittain melko paljon. Kuntien välisillä eroilla on merkitystä sikäli, että periaatteessa velat on maksettava oikeasti takaisin, jolloin alhaisen velan kuntien asukkaat joutuvat maksamaan korkeamman velan kuntien velkoja. *Käytännössä on kuitenkin muistettava se, että useimmat kunnat eivät maksa kaikkia velkojaan pois, vaan pitävät tietyn velkatason tai kasvattavat sitä, mikä on yleisintä.* Näin ajateltuna uuden kunnan asukkaat eivät todellisuudessa tarvitse osallistua verovaroilla uuden kunnan velkojen lyhennyksiin, *mutta kylläkin velkojen korkojen maksamiseen.* Tällä tavalla ymmärrettynä velan määrä saa pienemmän merkityksen. Hartolan konsernivelan määrä (n. 9000 €/asukas) erosi selvästi muista kunnista ja kuntakonserneista.

Kuva velkamäärästä muuttui jonkin verran, kun tarkasteltiin nettovelkaa (ottolainat-antolainat). Eräillä kunnilla on velkojen vastapainoksi melkoisesti antolainoja. Näin tarkasteluna nettovelan määrä pienenee. Velan nettouttamisella on suuri merkitys Lahden kaupungin velkaan (bruttovelka 3253 €/as., nettovelka 917 €/as.).

- b. Käyttöomaisuuden korjausvelka vaihtelee kunnittain. Korjausvelalla näytti kuntien ilmoituksen mukaan olevan jonkinlainen yhteys tehtyihin korjauksiin. Vuosina 2005-2009 korjauksiin on Hartola käyttänyt 1935 €/as. ja Heinola 1590 €/as., kun seudun kunnat keskimäärin ovat käyttäneet 892 €/as.

Korjausvelka on kuntaliitostilanteessa huomioon otettava seikka, koska uudessa kunnassa kaikki asukkaat osallistuvat aikaisempien itsenäisten kuntien korjausmenoihin. Lahden seudun kuntien korjausvelalla on merkitystä osana muita seikkoja. On muistettava, että kyseessä on arviot, jotka voivat vaihdella hyvinkin paljon kunnittain.

- c. Kunnan toiminta mielletään taloudellisesta näkökulmasta melko riskittömänä. Pienissä kunnissa esim. sopimusten hallinta onnistunee ilman sopimuksenhallintaan liittyviä tietojärjestelmiä. Kuntaliitoksessa uuden kunnan tulee tiedostaa sopimusriskit ja panostaa sopimuksenhallintajärjestelmiin jo pelkästään huomattavasti suuremman sopimusvolyymien takia. Kuntien riskit vaihtelevat mm. sen mukaan miten aktiivisesti ne osallistuvat alueensa elinkeinoelämän kehittämiseen ja siten myös riskien jakamiseen.

Huomionarvoisin on Sysmä, jolla on antolainoja 4,7 milj.€ on omalle kehitysyhtiölleen. Kehitysyhtiö ei pysty lainasta vastaamaan ja kunta joutuu tilanteen tavalla tai toisella ratkaisemaan.

Hartola on omavelkaiset ja täytetakaukset kiinteistöyhtiönsä lainoille on huomattavia. Kunnan suuret panostukset kiinteistöyhtiöön vaikuttavat alentavasti kuntakonsernin moniin tunnuslukuihin.

Padasjoen takaussumma koostuu käytännössä kahdesta hallista, joiden riskipitoisuus voidaan katsoa olevan elinkeinotoimintaan verrattavissa.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä ja johtopäätökset.....	2
1. Johdanto	6
1.1 Metodit	6
1.2 Taseen merkitys kuntaliitoksissa	6
1.3 Omistaminen vai tulevaisuuden tulo- ja menovirrat?	7
1.4 Taseen antama kuva vs. todellinen taloudellinen tilanne.....	7
2. Perusanalyysit	8
2.1 Varallisuus	8
2.2 Velat ja nettovelat	9
2.3 Rahoitusvarallisuus	10
2.4 Rahavarat	11
2.5 Lainasaamiset	11
2.6 Omavaraisuus	12
2.7 Kertynyt yli- ja alijäämä.....	13
2.8 Toimintatuotot/toimintakulut.....	14
2.9 Investointien omahankintamenot	14
2.10 Vuosikate.....	15
2.11 Investointien tulorahoitus, %	15
2.12 Vuosikate/poistot, %.....	16
2.13 Suhteellinen velkaantuneisuus, %	16
2.14 Current Ratio	17
3. Yhteismitallistaminen	18
3.1 Poistoperusteiden vertailu	18
3.2 Omaisuuden käyttötarkoituksen ja käyttöasteen tarkastelu.....	20
3.3 Voittoa tuottava varallisuus	22
3.4 Tasearvojen ja ”käyvän arvon” poikkeamatarkastelu	23
3.5 Korjausvelka	25
3.6 Tunnuslukutarkastelu vuoden 2009 yhteismitallistetuilla tiedoilla ja vertailut oikaisemattomiin tunnuslukuihin	26
4. Riskit	27
4.1 Ympäristöriskit.....	27
4.2 Muut riskit	31

Liitteet

Tiivistelmä 0. PERUSANALYYSIT.xlsx

Tiivistelmä 1. YHTEISMITALLISTAMINEN.xlsx

Tiivistelmä 2. RISKIT.xlsx

1. Johdanto

Päijät-Hämeen kuntajakoselvityksen yhteydessä tehtiin kuntien taseanalyysi maakunnan kaikkien kahdentoista (12) kunnan ja kolmen kuntayhtymän osalta. Selvitys kattoi Lahden, Heinolan ja Orimattilan kaupungit sekä Artjärven, Asikkalan, Hartolan, Hollolan, Hämeenkosken, Kärkölä, Nastolan, Padasjoen ja Sysmän kunnat sekä Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysyhtymä (PHSOTEY), Päijät-Hämeen koulutus konserni (PHKK) ja Päijät-Hämeen liitto (PHL).

Tämän taseanalyysin tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Millainen on kuntien taloudellinen tilanne 31.12.2009 sekä kehitys vuosien 2000-2009 keskeisillä mittareilla kuvattuna?
- 2) Onko kuntien taseissa sellaisia ”miinoja tai ikäviä yllätyksiä”, jotka uuden kunnan kaikki kuntalaiset joutuvat tulevaisuudessa maksamaan?
- 3) Onko kuntien taseissa sellaisia ”timantteja tai iloisia yllätyksiä”, jotka jokin kunta on suurella vaivalla saanut kootuksi ja sitten tämän hyöty jaettaisiin koko uuden kunnan ja sen kuntalaisten hyväksi?
- 4) Mikä on oikaistujen tietojen merkitys kuntien keskeisiin tunnuslukuihin?
- 5) Millainen merkitys taseiden tarkastelulla yleisesti on kuntien yhdistymisen kannalta?

1.1 Metodit

Tämä taseanalyysi on tehty erittäin nopealla aikataululla. Työ käynnistyi ohjausryhmän palaverilla 8.4.2010, johon mennessä toteuttaja sai vuoden 2009 tilinpäätökset käyttöönsä. Toinen ohjausryhmän palaveri pidettiin 21.4., jolloin täsmennettiin toimeksiannon sisältöä, analyysin laajuutta ja raportointimuotoa.

Perusanalyysin aineistona käytettiin kuntien tilinpäätöksiä sekä Tilastokeskuksen aineistoa kuntien tunnusluvuista. Yksittäisiä tietoja pyydettiin myös suoraan kunnista. Ohjattua itsearviointia käyttäen kunnista pyydettiin 16.4. mennessä tiedot omaisuuden käyttötarkoituksesta ja käyttöasteesta, tasearvojen ja ”käyvän arvon” välisestä poikkeamasta sekä korjausvelasta. Sopimus- ja takausriskien sekä leasing-vastuiden osalta kunnista pyydettiin tarkempia tietoja 26.4. mennessä. Lopullisen analyysin ensimmäinen versio esiteltiin 30.4. ohjausryhmälle ja kuntajakoselvittäjälle. Tarkentavia tietoja antolainaus- ja takausriskeistä, korjausvelasta sekä voittoa tuottavasta omaisuudesta pyydettiin kunnista vielä 4.5. saakka. Arvio ympäristöriskeistä kerättiin paikallisesta ELY-keskuksesta. Tämä raportti valmistui 10.5.2010.

1.2 Taseen merkitys kuntaliitoksissa

Tilinpäätöstiedoilla on hyväksikäyttöä eri tilanteissa, jolloin tilinpäätöksen eri osat nousevat päällimmäisiksi. Yrityksen arvon määrittely tulee vastaan yrityskaupan tai fuusion yhteydessä, kunnan arvon määrittely kuntaliitoksen, osakuntaliitoksen tai uuden kunnan perustamisen yhteydessä. Yrityksen ja kunnan päätöstilanteet eroavat toisistaan siten, että tyypillisesti yrityskaupassa yrityksen arvo peilataan yrityksen kykyyn tuottaa tulevaisuudessa kassavirtaa ja tuottoa pääomalle. Tällöin yrityksen arvo voi poiketa merkittävästi yrityksen taseen osoittamasta arvosta. Kuntaliitoksissa tai uuden kunnan perustamisessa arviointitilanne on jonkin verran toisenlainen ja monimutkaisempi, minkä vuoksi arviointitilannetta on täsmennettävä muutamilta näkökulmilta.

1.3 Omistaminen vai tulevaisuuden tulo- ja menovirrat?

Ensiksikin on erotettava toisistaan omistaminen eli varallisuus ja velat sinänsä sekä omistamisesta tulevaisuudessa tulevat tulo- ja menovirrat. Kuntien varallisuudessa voi olla merkittäviä eroja, mutta niillä ei ehkä ole merkitystä uuden kunnan asukkaille. *Oleellista on se, seuraako tuosta omistamisesta uudessa kunnassa tulevaisuudessa asukkaille lisävelvoitteita tai hyötyjä.*

Seuraavat näkökohdat velkoihin ja varallisuuteen liittyen ovat olennaisia arviointitilanteessa:

1. *Veloista tulee yhteisiä.* Velattomien tai pienivelkaisten kuntien asukkaat voivat joutua maksamaan velkaisten kuntien lainoja. *Käytännössä on kuitenkin muistettava se, että usein kunnat eivät maksa kaikkia velkojaan pois, vaan pitävät tietyn velkatason tai kasvattavat sitä, mikä on yleisintä.* Näin ajateltuna uuden kunnan asukkaat eivät todellisuudessa tarvitse osallistua verovarjoilla entisten kuntien velkojen lyhennyksiin, *mutta kylläkin velkojen korkojen maksamiseen.*
2. *Varallisuuden osalta tilanne on monimutkaisempi.* Kuntien varallisuudessa, jota kuvataan taseen vastaavien loppusummalla, voi olla suuria eroja. Eroilla voi olla merkitystä tai ne voivat olla lähes merkityksettömiä eri kunnista tulleille uuden kunnan asukkaille. Mutta muutamat näkökulmat ovat tärkeitä:
 - a. Varallisuutta käytetään uudessa kunnassa suurelta osin kuten ennenkin *entisten kuntien asukkaiden hyväksi* (esim. rakennukset, kiinteät rakenteet ja laitteet). Varallisuuden ylläpitäminen rahoitetaan verovaroin. Tällaisessa tilanteessa omaisuuden tasearvolla tai käyvällä arvolla ei ole oleellista merkitystä.
 - b. Kunnissa voi olla sellaista merkittävää *varallisuutta, joka on myytävissä.* Uudessa kunnassa tästä hyötyvät kaikki uuden kunnan asukkaat. Varallisuudesta saatavaan hyötyyn vaikuttaa myös varallisuuden mahdollinen korvaustapa (esim. energialaitos, energian tuottaminen).
 - c. Kunnissa on varallisuutta, joka *tuottaa aidosti sellaista voittoa/tuottoa, että se vaikuttaa veroprosentteihin.* Toisten kuntien asukkaat hyötyvät tästä uudessa kunnassa. Tilanteeseen vaikuttavat monet tekijät.
 - d. Varallisuuteen voi liittyä *velvoitteita*, jotka tulevat uuden kunnan asukkaiden maksettavaksi. Tällaisista ovat esimerkkinä erilaisten riskien kuten takausten tai ympäristöriskien realisoituminen.

1.4 Taseen antama kuva vs. todellinen taloudellinen tilanne

Toiseksi on tarkasteltava tilinpäätöslaskelmien tuottamaa kuvaa. Kunnan ja kuntakonsernin tilinpäätöksen tarkoitus on antaa kuvaa kunnan taloudellisesta tilanteesta tilinpäätöshetkellä. Tuloslaskelma kuvaa tilinpäätösvuoden tuloja (tuottoja) ja menoja (kuluja), rahoituslaskelmat taas kassavirtoja. Taseet kertovat varallisuudesta (vastaavaa) ja sen rahoittamisen muodoista, oma pääoma ja vieraspääoma, (vastattavaa) tilinpäätöshetkellä. Taseen kuvaamat omaisuus- ja velkaerät ovat syntyneet pitkän ajan kuluessa. Tämän johdosta tase saattaa tietyssä tilanteessa antaa todellisuudesta poikkeavan kuvan taloudellisesta tilanteesta.

Taulukko 1. Varallisuus ryhmät ja taseen antama kuva.

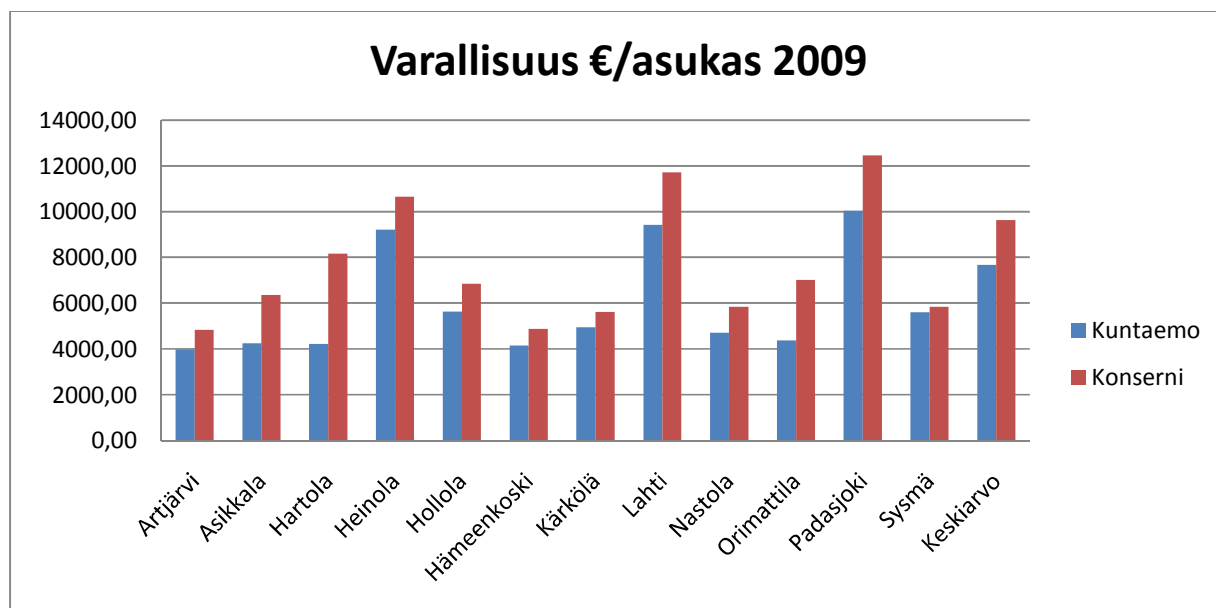
Tase	Taseen antama kuva	Taseesta poikkeva kuva	Merkitys
Varallisuus			
Käyttöä entiseen tapaan			
Voidaan myydä			
Tulee lisävelvoitteita			
Tulee voittoa/tuottoa			
Sisältyy menettämisen riski			

2. Perusanalyysit

Taseiden perusteella tehtiin tunnuslukutarkastelu 15 mittarin avulla. Nämä mittarit ilmenevät liitteinä olevista taulukoista. Tarkastelu tehtiin poikkileikkauksena 31.12.2009 ja aikasarjana 2000-2009. Kuntakohtaiset euromääräiset luvut suhteellistetaan jakamalla ne asukasluvulla (€/asukas). Tämä mahdollistaa luontevasti vertailun erikokoisten kuntien kesken. Tähän raporttiin on sisällytetty ainoastaan poikkileikkaustieto. Aikasarjat löytyvät raportin liitteenä olevista excel-taulukoista.

2.1 Varallisuus

Kuntien, kuntakonsernien ja kuntayhtymien varallisuutta kuvataan käyttäen mittarina taseen vastaavaa yhteensä €/asukas.

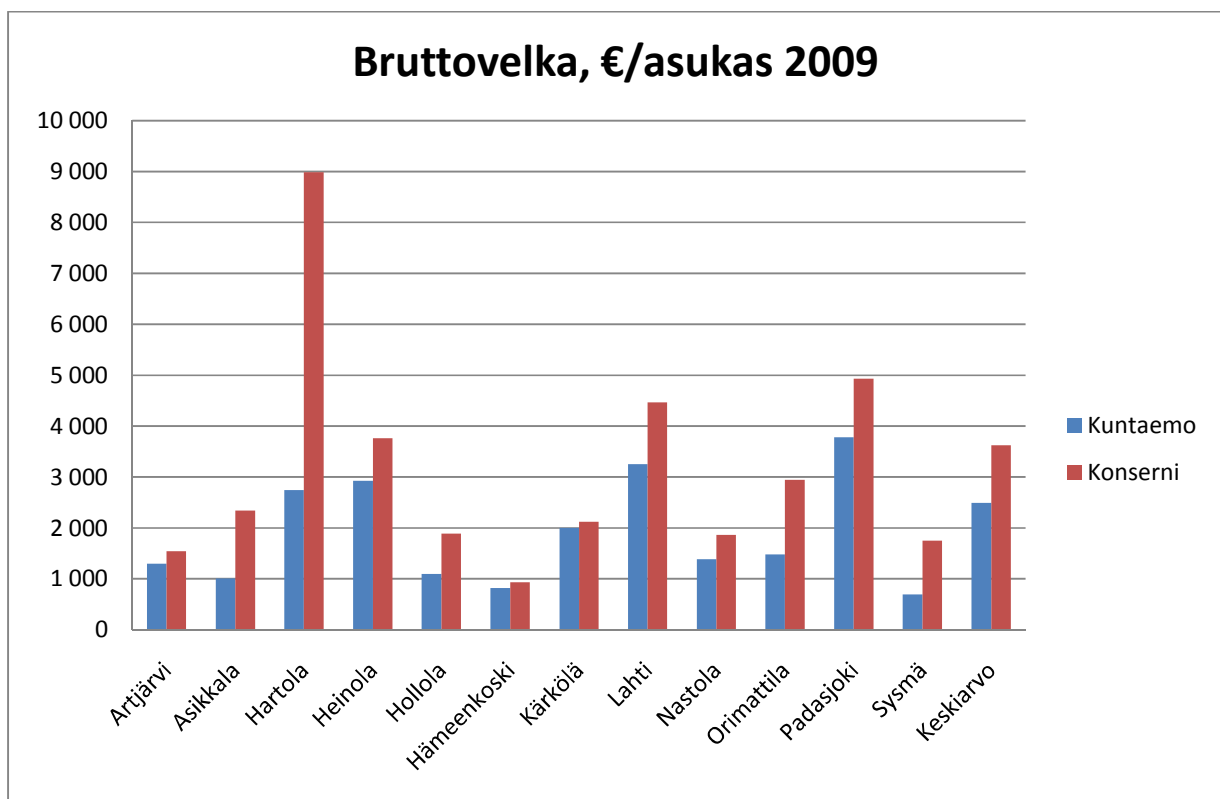

Kuvio 1. Kuntien ja kuntakonsernien varallisuus €/asukas

Asukasta kohti laskettu taseen varallisuudessa oli keskimäärin 7680 €/asukas ja konserneissa 9621 €/asukas. Kunnista muodostui kaksi ryhmää. Padasjoki, Heinola ja Lahti olivat omassa ryhmässään 9000-10000 €/asukas. Muiden kuntien varallisuus oli ehkä yllättävänkin samalla tasolla 4000-5500 €/asukas. Konsernitason tarkasteltuna Hartolan varallisuus nousi suhteessa eniten emokuntaan nähden. Taseen vastaavien määrä/asukas olivat kuntayhtymillä seuraavat: PHKK 628 €, PHSOTEY 616 € ja PHL 124 €.

2.2 Velat ja nettovelat

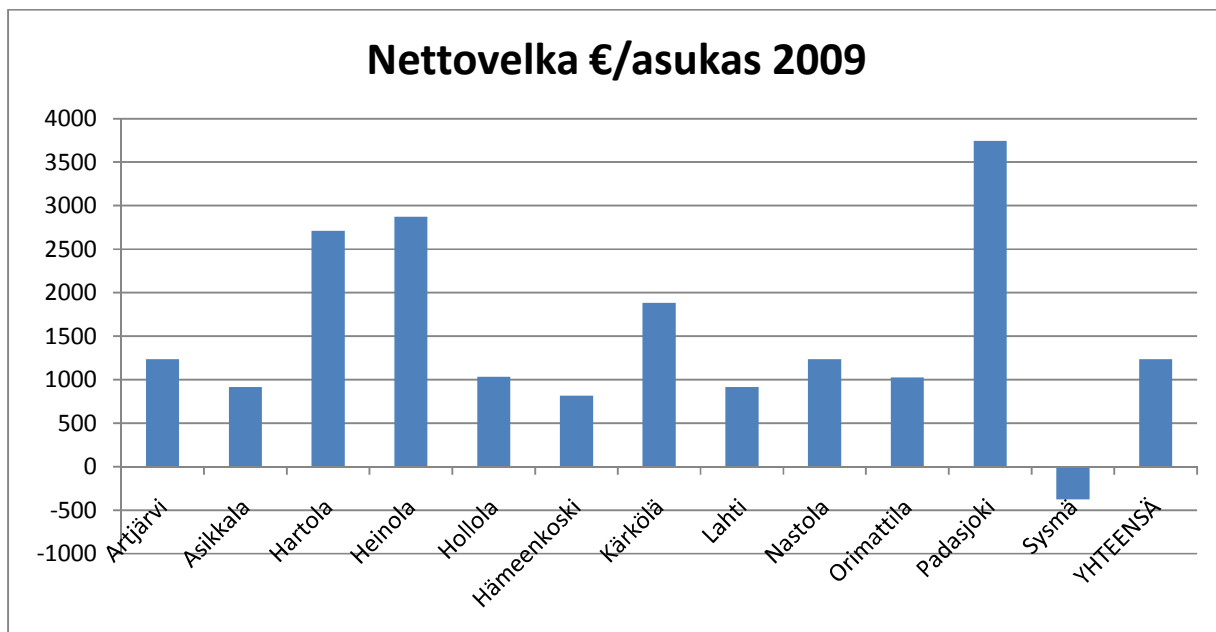
Varallisuus on rahoitettu joko omalla pääomalla tai vieraalla pääomalla. Kuntien ja kuntakonsernien bruttovelan määrää havainnollistaa seuraava kuvio. Seudun kuntien bruttovelka oli keskimäärin noin 2500 €/asukas ja kuntakonsernissa 3600 €/asukas. Kunnat sijoittuvat taas kahteen ryhmään. Eniten varallisuutta olevilla kunnilla oli myös enemmän velkaa. Tähän ryhmää sijoittuu myös Hartola, jonka kuntakonsernissa bruttovelkaa oli yli 9000 €/asukas. Hartolan kuntakonserni velkamäärä selittyy suurelta osin Kiinteistö Oy Vasallilla, joka omistaa vuokrattuja teollisuuskiinteistöjä sekä kunnalle tai kuntayhtymille vuokrattuja sosiaali- ja terveystoimen kiinteistöjä, toimien näiden kiinteistöjen rahoittajana. Muilla kunnilla oli lainaa alle 2000 €/asukas (keskiarvo 2494 €/asukas) ja kuntakonsernitasollakin alle 5000 €/asukas (keskiarvo 3627 €/asukas).

Kuvio 2. Kuntien ja kuntakonsernien bruttovelka

Kuntayhtymissä bruttovelkaa/asukas oli seuraavasti: PHKK 28 €, PHSOTEY 74 € ja PHL 4 €.

Osalla kunnista oli myös lainasaamisia. Kun bruttovelasta vähennetään lainasaamiset, niin jäljelle jää nettovelka. Kuntien nettovelan määrää esittää seuraava kuvio.

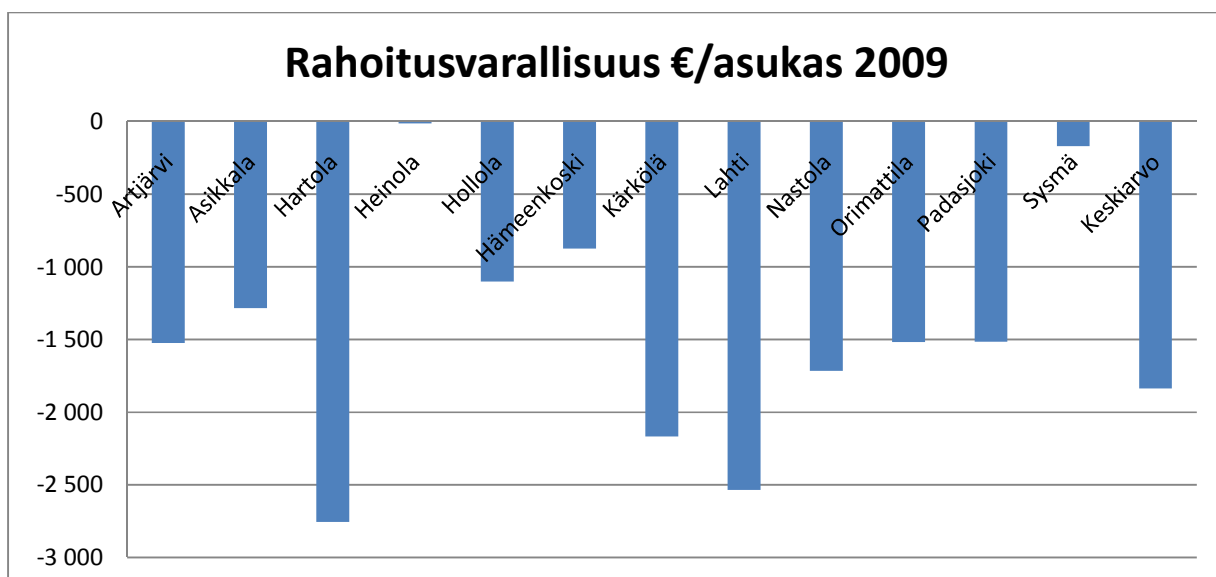

Kuvio 3. Kuntien nettovelka

Nettovelkatarkastelu muuttaa jonkin verran kuvaa kuntien velkaisuudesta. Erytisest Lahden tilanne muuttuu merkittävästi toisin kuin Heinola. Pelkästään taseen luvuilla katsottuna Sysmän emokunnan nettovelka on miinusmerkkinen.

2.3 Rahoitusvarallisuus

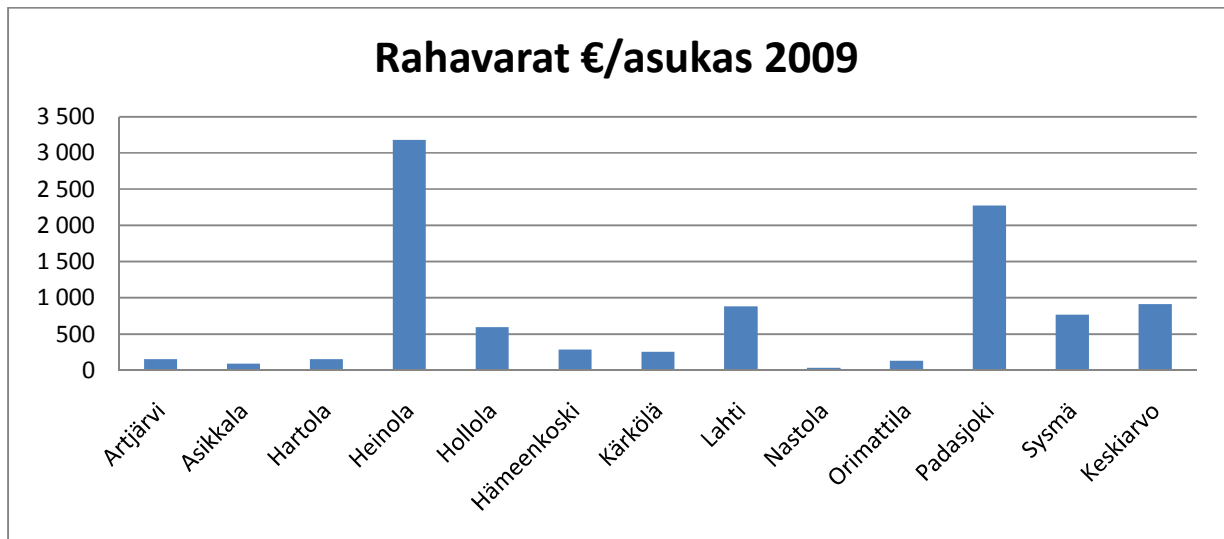
Kaikkissa vertailukunnissa rahoitusvarallisuus vuodelta 2009 jäi negatiiviseksi. Heinola -13 €/asukas ja Sysmä -171 €/asukas olivat parhaimmat ja toisessa päässä yli 2000 euron kategoriaan päättyivät Hartola -2756, Lahti -2535 ja Kärkölä -2167 €/asukas. Kuntien keskiarvo on -1835 €/asukas.

Kuvio 4. Rahoitusvarallisuus €/asukas vuonna 2009

2.4 Rahavarat

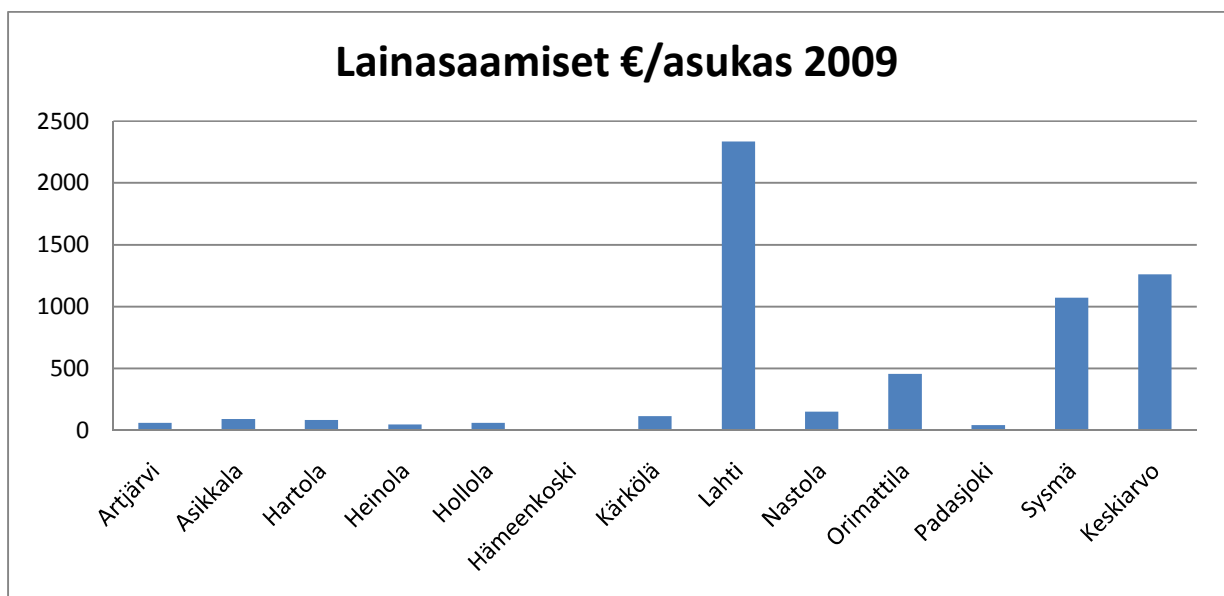
Rahavaroihin lasketaan kuuluvaksi rahoitusarvopaperit sekä rahat ja pankkisaamiset. Ylivoimaisesti suurimmat rahavarat asukasta kohden on Heinolassa 3181 € ja Padasjoella 2272 €. Pienimmät rahavarat löytyvät Nastolasta 35 € ja Asikkalasta 92 €. Keskiarvo on 914 €/asukas.

Kuvio 5. Rahavarat €/asukas vuonna 2009

2.5 Lainasaamiset

Lainasaamisilla tarkoitetaan pysyviin vastaaviin merkittyjä antolainoja kunnan omistamien ja muiden yhteisöjen investointien rahoittamiseen. Ylivoimaisesti suurimmat lainasaamiset ovat Lahdessa 2336 €/asukas ja toiseksi suurimmat Sysmässä 1072 €/asukas. Vähiten lainasaamisia on Hämeenkoskella alle 1 €/asukas, keskiarvon ollessa 1260 €/asukas.

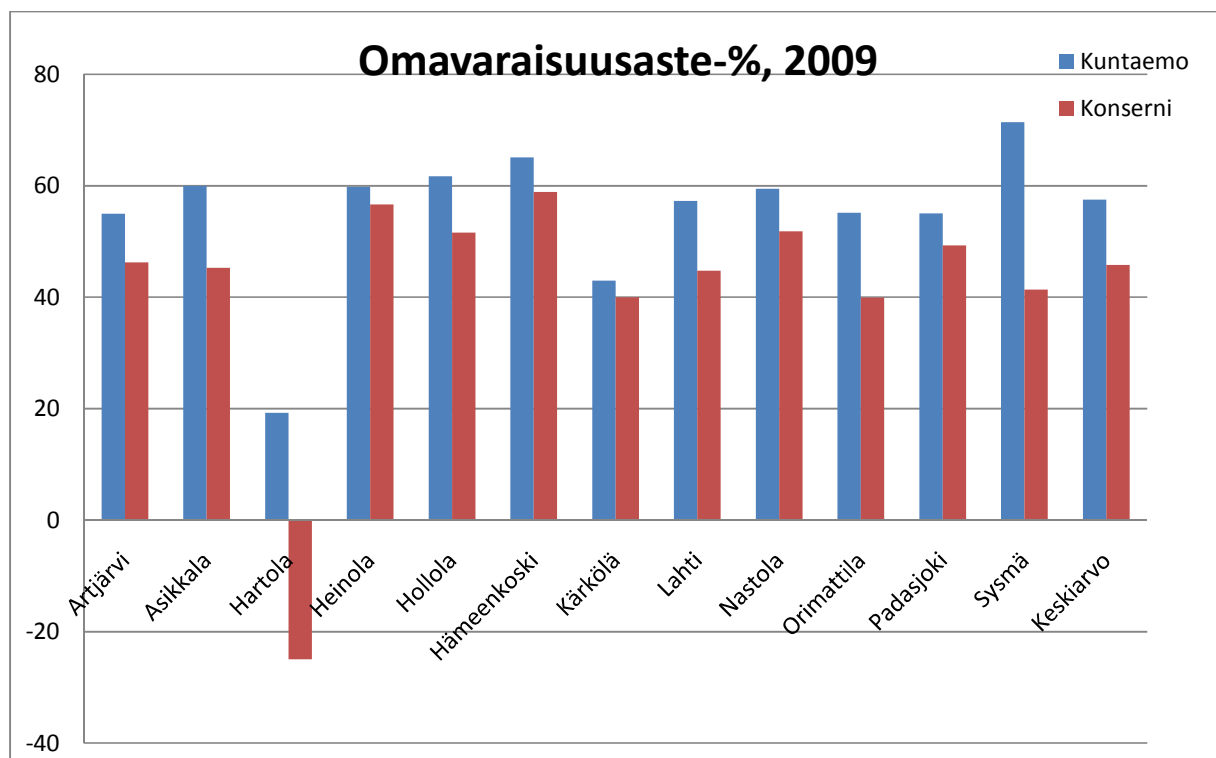

Kuvio 6. Lainasaamiset €/asukas vuonna 2009

2.6 Omavaraisuus

Kunnan omavaraisuusprosentti kertoo, paljonko kunnan taseen vastaavista on rahoitettu omalla pääomalla. Tätä havainnollistaa seuraava kuvio. Kuntien omavaraisuusprosentit ovat yllättävän samansuuruisia. Poikkeuksena ovat Hartola (19,3%) ja Kärkölä (43 %). Hieman muita korkeampi prosentti on Sysmällä (71 %). Kuntaemon keskiarvo on 58% ja kuntakonsernin 46%.

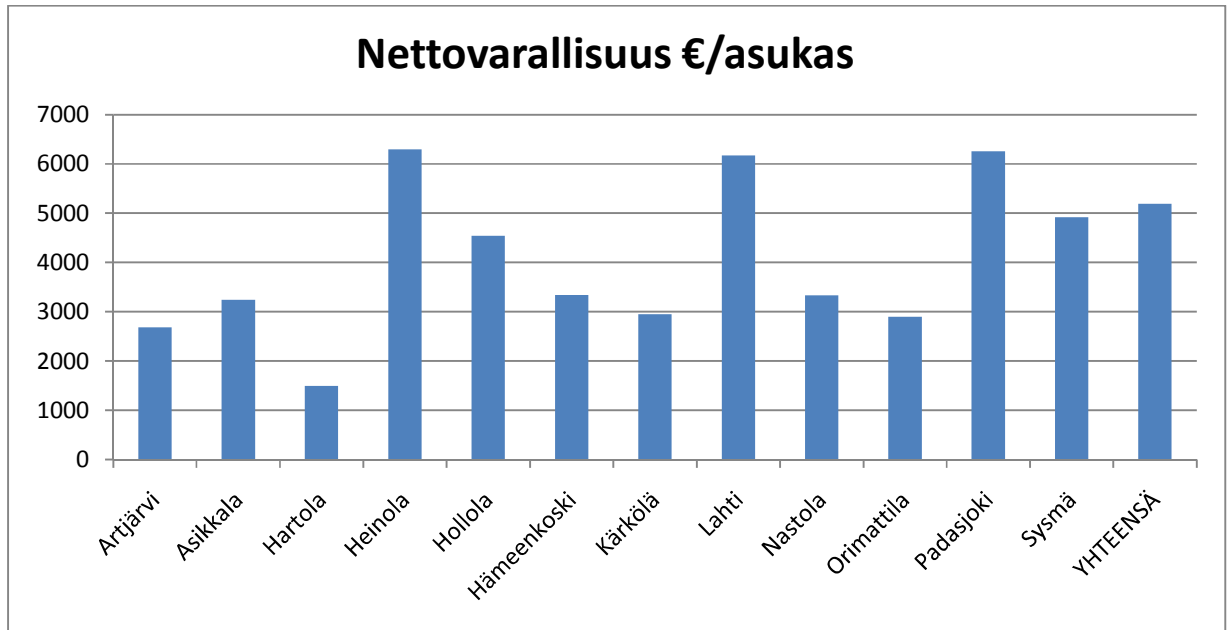
Hartolan konsernin omavaraisuusaste muuttui negatiiviseksi vuonna 2005, jolloin Koy Vasalli rakensi Finndomolle vuokratun ns. talotehtaan kiinteistön. Negatiivisuus johtuu kokonaan omistettujen tytäryhtiöiden ja kunnan erilaisista poistosuunnitelmista. Konsernitasetta tehtäessä ovat tytäryhtiöiden poistot laskettu emokunnan poistosuunnitelman mukaan. Yhtiö toimii kiinteistöjen rahoittajana ja se poistaa kiinteistöjen hankintahinnat samassa tahdissa, kuin lyhentää kyseistä kiinteistöä varten otettuja lainoja. Kunnassa teollisuuskiinteistöistä tehdään 15 % menojäännöspoisto. Koy Vasallin oma pääoma on positiivinen.

Kuvio 7. Kuntien omavaraisuus

Kuntayhtymien omavaraisuusasteet olivat seuraavat: PHKK 83 %, PHSOTEY 48 % ja PHL 38 %.

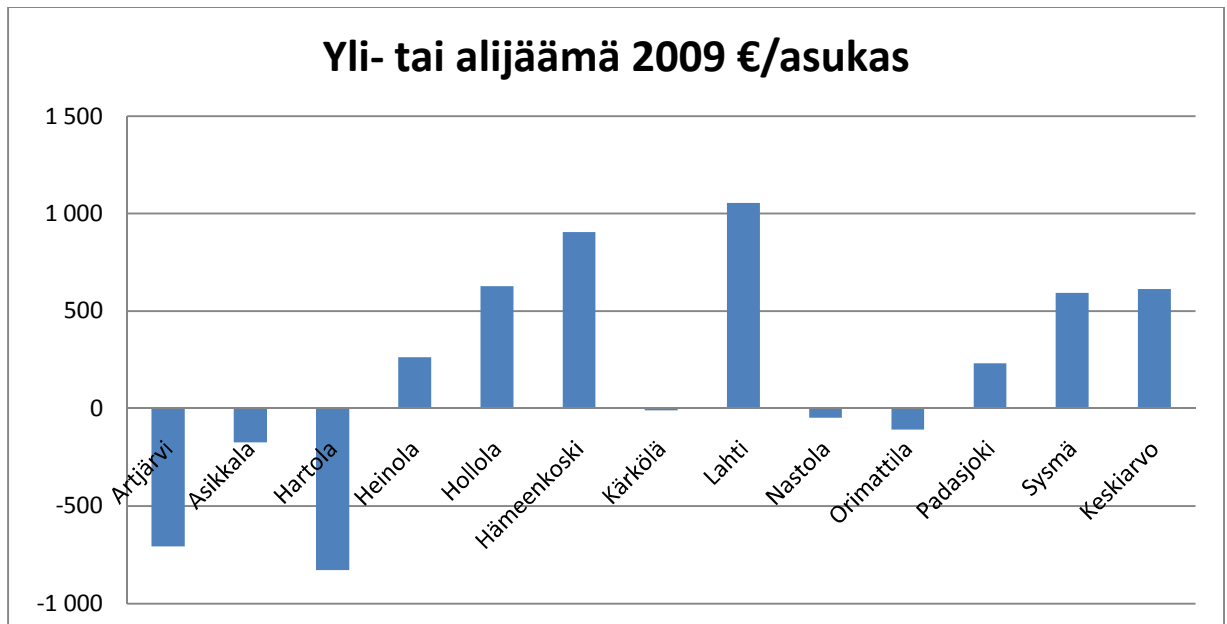
Nettovarallisuus kuvaa *euromääräisesti*, paljonko kunnalla on taseen mukaan varallisuutta, joka on rahoitettu omalla pääomalla. Nettovarallisuudessa kunnat jakautuvat kahteen ryhmään. Heinolan, Hollolan, Lahden, Padasjoen ja Sysmän nettovarallisuus asukasta kohti vaihtelee 4500-6300 €. Muilla kunnilla vaihteluväli on 1500-3300 €.

Kuvio 8. Kuntien nettovarallisuus

2.7 Kertynyt yli- ja alijäämä

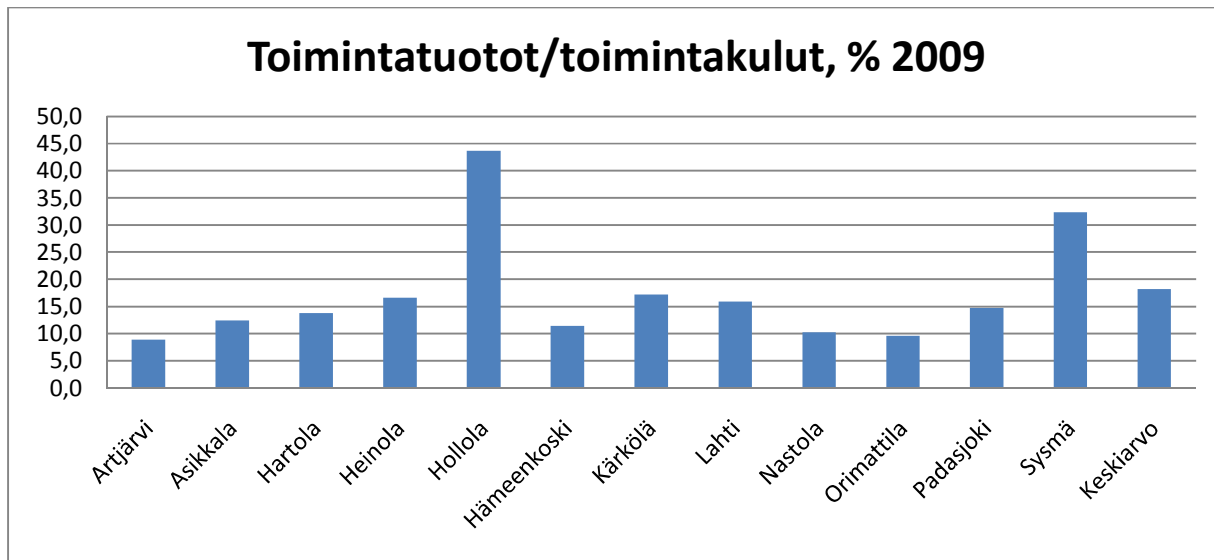
Kuntien taseeseen kertynyt yli- tai alijäämä kertoo menneiden vuosien tulorahoituksen riittävydestä käyttömenojen maksamiseen ja poiston kattamiseen aikaisemmista investoinneista. Kokonaiskuva ei ole hyvä. Puolelle kunnista on kertynyt alijäämää, toiselle puolelle kohtuullisesti ylijäämää. Lahden suuri asukasluvu nostaa keskiarvon 612 euroon.

Kuvio 9. Kuntien yli- tai alijäämä

2.8 Toimintatuotot/toimintakulut

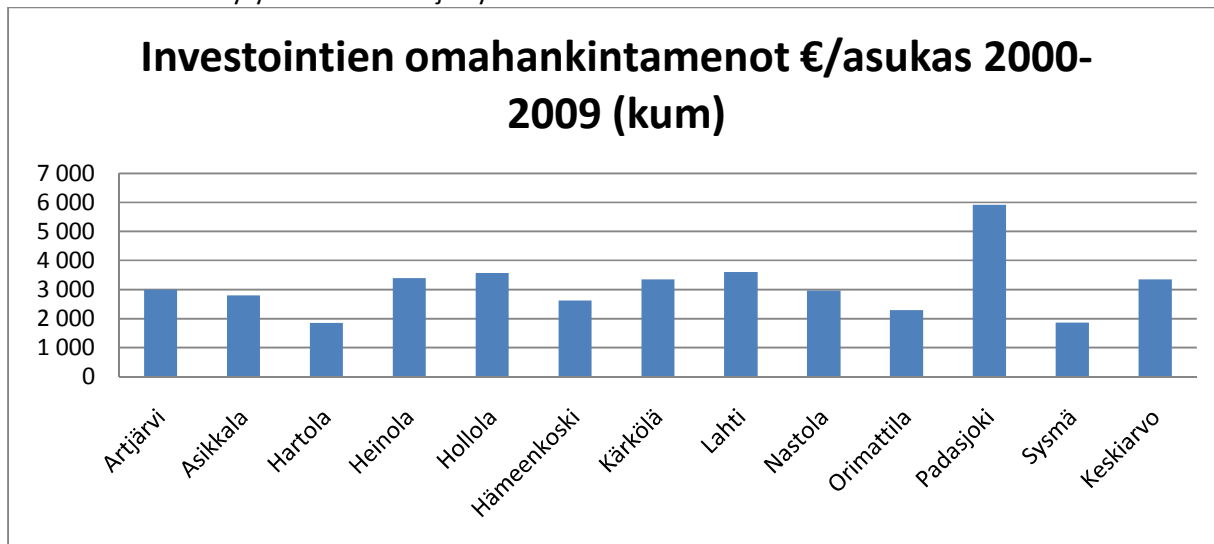
Maksurahoituksen osuutta toimintamenoista kuvataan tunnusluvulla, joka lasketaan toimintatuottojen prosenttiosuutena toimintakuluista. Hollolassa (43,7) ja Sysmässä (32) prosentti on kaikkein suurin ja pienimmät noin kymmenen prosentin arvot löytyvät Artjärveltä (8,9), Orimattilasta (9,6) ja Nastolasta (10,2) keskiarvon ollessa 18,2%.

Kuvio 10. Toimintatuotot/toimintakulut, %

2.9 Investointien omahankintamenot

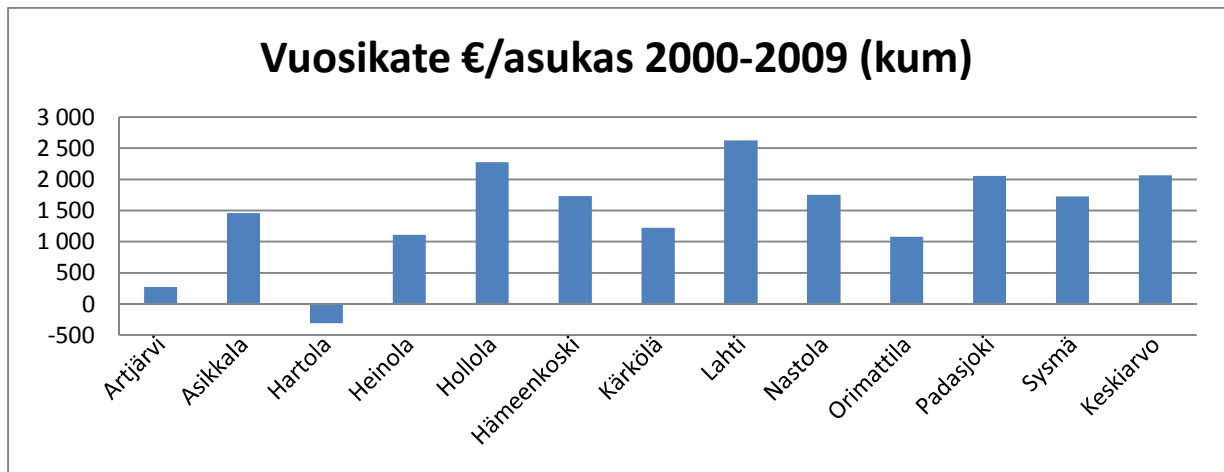
Investointien omahankintamenolla tarkoitetaan rahoituslaskelman investointimenoja, joista on vähennetty rahoituslaskelmaan merkityt rahoitusosuudet. Ylivoimaisesti suurimmat investointimenot viimeisen kymmenen vuoden aikana ovat olleet Padasjoella lähes 6000€. Pienimmät alle 2000€ investointimenot löytyvät Hartolasta ja Sysmästä. Keskiarvo on 3354€.

Kuvio 11. Investointien omahankintamenot €/asukas 2000-2009 (kum)

2.10 Vuosikate

Vuosikate osoittaa tulo-rahoituksen, joka jää käytettäväksi investointeihin, sijoituksiin ja lainan lyhennyksiin. Vuosikate on keskeinen kateluku arvioitaessa tulo-rahoituksen riittävyyttä. Perusoletus on, että mikäli vuosikate on siitä vähennettävien poistojen suuruinen, kunnan tulo-rahoitus on riittävä. Jos vuosikate on alijäämäinen, on kunnan tulo-rahoitus heikko. Seuraava kuvio havainnollistaa kuinka ainoana kunnista Hartolaan on kertynyt negatiivinen vuosikate (-309€) viimeisen kymmenen vuoden aikana. Toiseksi pienin vuosikate on Artjärvellä 267€. Suurimmat yli 2000€:n vuosikatteen löytyvät Lahdesta 2625€, Hollolasta 2274€ ja Padasjoelta 2056€, keskiarvon ollessa 2064€.

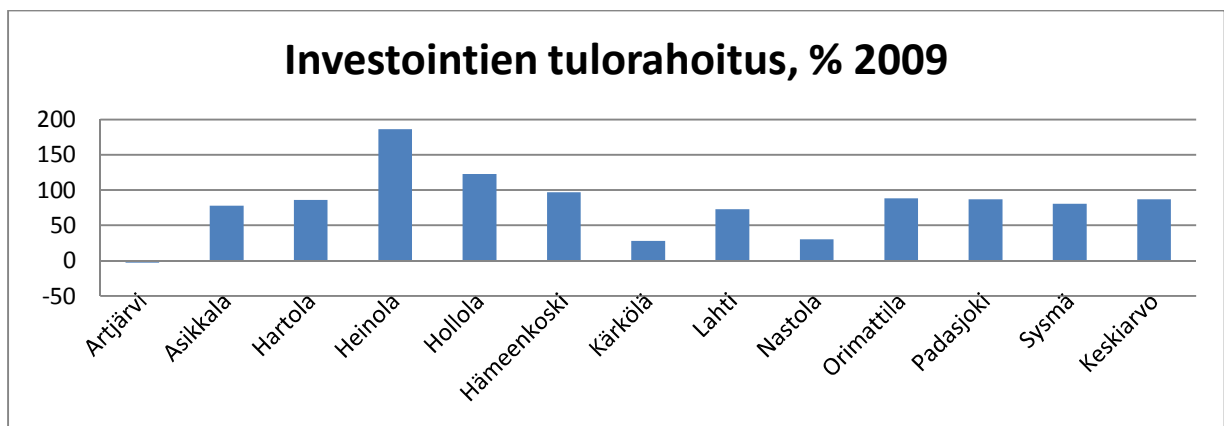

Kuvio 12. Kumulatiivinen vuosikate 2000-2009 €/asukas

2.11 Investointien tulo-rahoitus, %

Investointien tulo-rahoitus -tunnusluku kertoo kuinka paljon investointien omahankintamenoista on rahoitettu tulo-rahoituksella. Tunnusluku vähennettynä sadasta osoittaa prosenttiosuuden, mikä on jäänyt rahoitettavaksi pääomarahoituksella eli käyttömaisuuden myynnillä, lainalla tai rahavarojen määrää vähentämällä.

Pienin ja ainoa negatiivinen tulo-rahoitus vuonna 2009 oli Artjärvellä -3%, kun taas suurimmat yli sadan prosentin tasot olivat Heinolalla 187% ja Hollolalla 123%. Keskiarvo on 87%.

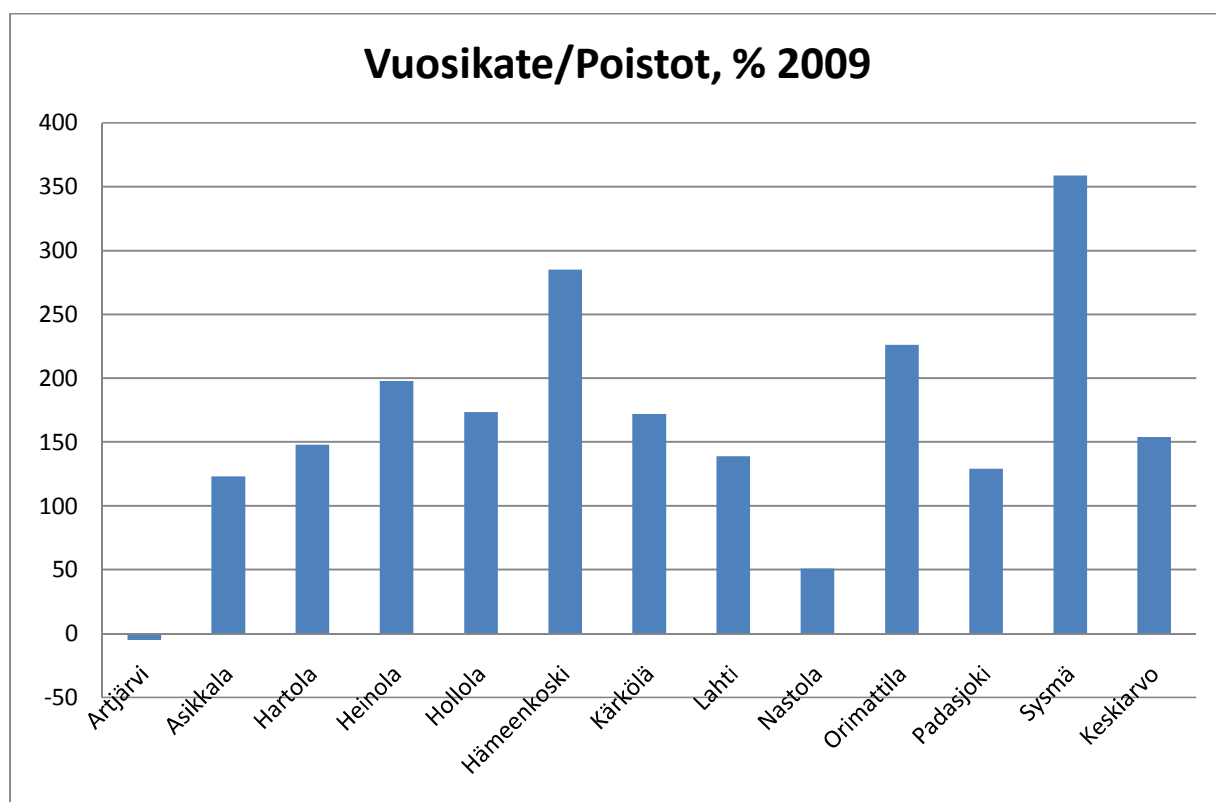

Kuvio 13. Investointien tulo-rahoitus, %

2.12 Vuosikate/poistot, %

Kun tunnusluvun arvo on 100 %, oletetaan kunnan tai kuntayhtymän tulorahoituksen olevan riittävä. Oletusta voidaan kuitenkin pitää pätevänä vain, jos poistot ja arvonalentumiset vastaavat kunnan keskimääräistä vuotuista investointitasoa. Investoinneilla tarkoitetaan tällöin poistonalaisten investointien omahankintamenoa, joka saadaan vähentämällä hankintamenoa valtionosuudet, liittymismaksut ja muut rahoitusosuudet. Tulorahoitus on ylijäämäinen, kun vuosikate ylittää poistot ja alijäämäinen, kun vuosikate alittaa poistot.

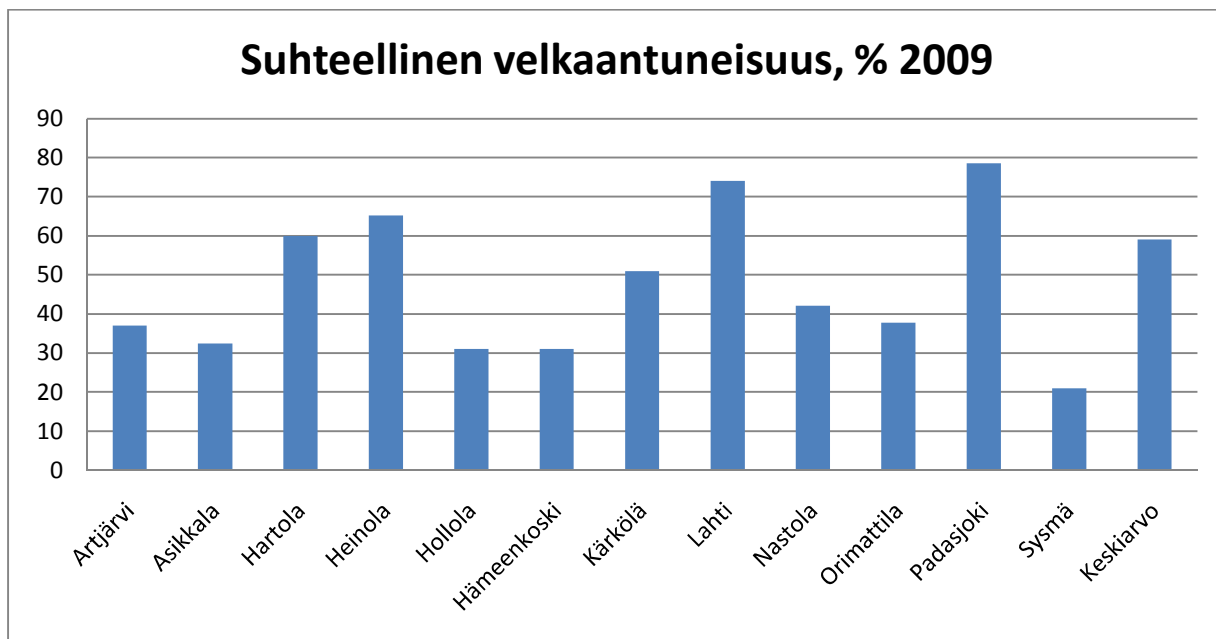
Jälleen pienin ja ainoana negatiivinen tunnusluku on Artjärvellä -5% ja toiseksi pienin Nastolalla 51%. Suurimmat ja siten varmasti riittävät tulorahoitustasot vuodelta 2009 löytyvät Sysmästä 359% ja Hämeenkoskelta 285%, keskiarvon ollessa 154%. Seuraava kuvio havainnollistaa kuntien välistä vaihtelua.

Kuvio 14. Vuosikate/poistot, % 2009

2.13 Suhteellinen velkaantuneisuus, %

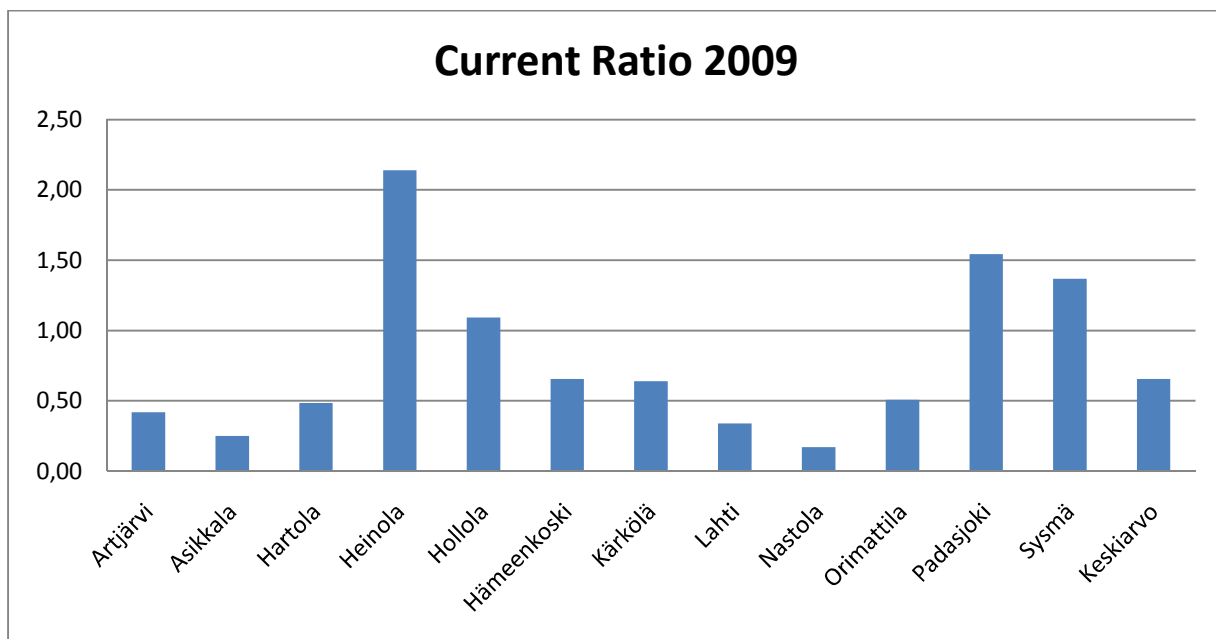
Tunnusluku kertoo kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Tunnusluvun osoittajaan merkitään tarkasteluvuoden tilinpäätöksen koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla ennakkomaksuilla. Käyttötulot muodostuvat tilikauden toimintatuotoista, verotuloista ja käyttötalouden valtionosuuksista. Mitä pienempi velkaantuneisuuden tunnusluvun arvo on, sitä paremmat mahdollisuudet kunnalla on selviytyä velan takaisinmaksusta tulorahoituksella. Pienin suhteellinen velkaantuneisuus on Sysmässä 21% ja suurin taas Padasjoella 79% ja Lahdessa 74%, keskiarvon ollessa 59%.

Kuvio 15. Suhteellinen velkaantuneisuus 2009

2.14 Current Ratio

Current ratio -tunnusluku ilmaisee tilinpäätöshetken rahoituspuskuria. Tunnusluvussa sekä vaihto-omaisuus että rahoitusomaisuus ajatellaan realisoitaviksi lyhytaikaisista velvoitteista selviämiseksi. omaisuus ainakin kohtalaisen likvidiä. Tässä analysissä oletetaan kuntien vaihto-omaisuuden olevan likvidiä ja vaihto-omaisuus on otettu mukaan laskentakaavaan. Current ratio ei ole vakiintunut tunnusluku kuntataloudessa. Vuoden 2009 tilinpäätöstietojen perusteella ylivoimaisesti paras current ratio oli Heinolalla (2,14) ja huonoin Nastolalla (0,17) keskiarvon ollessa 0,66.

Kuvio 16. Current ratio 2009

3. Yhteismitallistaminen

Yhteismitallistamisen avulla pyritään pääsemään taseiden ja tunnuslukujen ”taakse”. Ne ovat asioita - timantteja tai miinoja - joita tase ei paljasta.

3.1 Poistoperusteiden vertailu

Vertailun tietolähteinä olivat vuoden 2009 tilinpäätösten liitetiedot. Poistoperusteluvertailu on keskitetty sovitun mukaisesti neljään omaisuusryhmään:

- kivirakennukset
- puurakennukset
- vesijohto- ja viemäriverkosto
- sillat ja liikenneväylät.

Rakennukset

Useimmat tarkastelluista 15 kohteesta ovat tehneet poistot rakennustensa jäännösarvosta tasapoistoin. Poistoajat vaihtelevat jossakin määrin kunnittain eri rakennustyypeittäin. Yksi kohteista on kuitenkin käyttänyt menojäännöspoistoa yhdessä rakennusten ryhmistä. Toinen kohteista on puolestaan soveltanut tasapoistomenettelyä tiettyyn ja menojäännöspoistoa tiettyyn toiseen rakennusten ryhmään.

Tasapoistomenettelyä käytettäessä poistoaikojen vaihteluväli on 7 vuodesta 50 vuoteen. Huomattava vaihteluväli esiintyy yhdessä kunnassa myös tietyn rakennustyyppin sisällä siten, että yksittäisillä tyyppiin kuuluvilla rakennuksilla voivat olla erilaiset poistoajat. Ainoassa menojäännöspoiston tapauksessa poisto-%:na on 15. Sama kunta soveltaa muihin rakennustyyppihin myös tasapoistoa. Useimmat tarkastellut kohteet ovat käyttäneet erilaisia poisto-%:ja rakennustyyppien mukaan. Kaksi kohteista on kuitenkin soveltanut samaa poisto-%:ia kaikkiin rakennuksiinsa.

Mikään tarkastelluista 15 kohteesta ei ole eriyttänyt poistoja eikä poisto-%:eja rakennusmateriaalin mukaan. Vastaavasti yhtäältä kivi- ja toisaalta puurakennuksia eivät koske järjestelmällisesti erisuuruiset poisto-%:t. Tosin on pääteltävissä, että eräissä rakennustyypeissä puu on yleinen ja joissakin kivi mahdollisesti yksinomainen rakennusmateriaali. Perusparannusmenojen poistoja esiintyy vain kahdessa tarkastelluista kohteista.

Vesi- ja viemäriverkostot

Omaisuuslajeista niin vesijohto- ja viemäriverkosto kuin sillat ja liikenneväylät kuuluvat osana omaisuserään kiinteät laitteet ja rakenteet. Vesi- ja viemäriverkostoja koskevat poistomenettelyt osoittautuivat kohteissa varsin epäyhtenäisiksi. Tasapoisto- ja menojäännöspoistomenettelyt kilpailevat tavallaan keskenään.

Kuusi kohteista on soveltanut yksinomaan menojäännöspoistomenettelyä vesi- ja viemäriverkostoihinsa, yksi sekä menojäännöspoistomenettelyä että tasapoistomenettelyä ja neljä tasapoistomenettelyä. Neljältä kohteista eli yhdeltä kunnalta ja kolmelta kuntayhtymältä puuttuvat tilinpäätösinformaation nojalla asianomaiset omaisuserät. Asiaomaisessa kunnassa tämä ilmeisesti johtuu vesi- ja viemärihuollon organisointitavasta. Yhdellä kuntayhtymistä tosin poiston kohteina olevia verkostoja ei nimittäin ilmeisesti voida lukea kysymyksessä olevaan omaisuusryhmään.

Vesi- ja viemäriverkostojen poisto-%:t vaihtelevat menojäännöspoistomenettelyä käytettäessä 7:n ja 20 %:n välillä. Tasapoistoja sovellettaessa poistoaika vaihtelee 10:stä 40:een vuoteen. Tapauksessa, jossa

kumpaakin menetelmää eli sekä tasapoistomenetelmää että menojäännöspoistomenetelmää on käytetty poistojen tekemiseen vesi- ja viemäriverkostojen hankintamenosta, vanhempaa omaisuutta on poistettu tasapoisto- ja uudempaa menojäännöspoistomenetelmällä.

Sillat ja liikenneväylät

Myös sillat ja liikenneväylät kuuluvat osana omaisuuserään kiinteät laitteet ja rakenteet. Vesi- ja viemäriverkostoja koskevat poistomenettelyt osoittautuivat kohteissa varsin epäyhtenäisiksi. Tasapoisto- ja menojäännöspoistomenettelyt kilpailevat tavallaan keskenään.

Kahdeksan kohteista on soveltanut yksinomaan menojäännöspoistomenettelyä siltoihinsa ja liikenneväyliinsä, yksi sekä menojäännöspoistomenettelyä että tasapoistomenettelyä ja neljä tasapoistomenettelyä. Kahdelta kolmesta kuntayhtymästä puuttuvat tilinpäätösinformaation nojalla asianomaiset omaisuuserät eli sillat ja kadut. Siltojen ja liikenneväylien poisto-%:t vaihtelevat menojäännöspoistomenettelyä käytettäessä 10:n ja 25 %:n välillä. Tasapoistoja sovellettaessa poisto-aika vaihtelee 15:stä 35:een vuoteen.

Tapauksessa, jossa kumpaakin menetelmää eli sekä tasapoistomenetelmää että menojäännöspoistomenetelmää on käytetty poistojen tekemiseen siltojen ja liikenneväylien hankintamenosta, vanhempaa omaisuutta on poistettu tasapoisto- ja uudempaa menojäännöspoistomenetelmällä. Kysymyksessä on sama kunta, joka soveltaa vastaavaa menettelyä myös vesi- ja viemäriverkostojensa hankintamenoa poistaessaan.

Taulukko 2. Poistoperusteiden vertailu

	Artjärvi	Asikkala	Hartola	Heinola	Hollola	Hämeen- koski	Kärkölä	Lahti
Rakennukset ja rakennelmat	20-40 v	15-30 v	40 v, 15 %	20-40 v	15-30 v	15-30 v	10-30 v	7-40 v
Kiinteät rakenteet ja laitteet	10-25 %	10-30 %	40 v, 25 %	7-25 %	18-40 %	10-25 %	7-20 %	15-30 v
	Nastola	Orimattila	Padasjoki	Sysmä	PHKK	PSHOTey	PHL	
Rakennukset ja rakennelmat	15-20 v	20-50 v	15-30 v	10-50 v	15-30 v	20-30 v	30 v	
Kiinteät rakenteet ja laitteet	8-25 %	10-35 v	15-30 v, 10-25 %	20-40 v	25 %	10-15 v	Ilm. ei ole	

Poistoperusteita vertailemalla jää todellisten poistojen määrä ja vaikutus taseen osoittamaan omaisuuden arvoon epätarkaksi. Poistojen todellista merkitystä selvitetiin vielä kuntien v. 2009 tilinpäätöksistä laskemalla montako prosenttia tuloslaskelmaan merkityt suunnitelman mukaiset poistot ovat poistonalaisesta omaisuudesta. Tarkastelu osoittaa suuntaa-antavasti keskimääräisen poistoprosentin.

Tarkastelu osoittaa, että yhdeksän kunnan poistoprosentti vaihtelee 7-9 %. Ylivomaisesti pienin poistoprosentti, 4 %, on Orimattilalla. Tällä tavalla laskettuna suurimmat poistot ovat Hartolalla 11 % ja Artjärvellä 10 %. Poistoprosentti vaikuttaa tuloslaskelman kautta kumulatiiviseen yli- tai alijäämään ja

taseessa poistoalaisen omaisuuden tasearvoon. Korkeat poistoprosentit pienentävät ylijäämää tai lisäävät alijäämää ja taseen poistoalaisen omaisuuden tasearvo on alhainen. Kunnan todellinen tilanne on tavallaan todellisuutta parempi. Alhainen poistoprosentti taas suurentaa ylijäämää tai pienentää alijäämää ja taseessa poistonalaisen omaisuuden tasearvo on korkea. Todellinen tilanne voi kunnassa olla huonompi. Esimerkiksi Orimattilan poistoprosentin kaksinkertaistaminen (4% >8 %) v. 2009 pienentäisi tilikauden ylijäämää merkittävästi. Alhaisimmilla poistoprosenteilla Artjärven ja Hartolan kertyneet alijäämät supistuisivat merkittävästi.

Taulukko 3. Poistoprosentit v. 2009 (sumupoistot/poistonalainen omaisuus*100)

Kunta	Poistonalainen omaisuus	Sumu-poisto 20009	Poisto-%
<i>Artjärvi</i>	3013	288	10
Asikkala	19660	1794	9
Hartola	4074	445	11
Heinola	64718	5373	8
Hollola	65461	4935	8
Hämeenko	4160	284	7
Kärkölä	15476	1021	7
Lahti	304800	28400	9
Nastola	30233	2820	9
<i>Orimattila</i>	35542	1595	4
Padasjoki	15205	1371	9
<i>Sysmä</i>	4286	318	7
YHTEENSÄ	566628	48644	

3.2 Omaisuuden käyttötarkoituksen ja käyttöasteen tarkastelu.

Tase kuvaa varallisuuden rahamääräistä arvoa kirjanpitosäädöksen mukaan arvotettuna. Tase ei kerro omaisuuden käyttötarkoituksista ja käyttöasteista. Kuntien taseanalyysissä selvitettiin taseen allamainittujen aineellisten hyödykkeiden käyttötarkoitusta ja käyttöastetta. Lähempään tarkasteluun otettiin kolme varallisuuserää: **Rakennukset (AII2), kiinteät rakenteet ja laitteet (AII3) sekä koneet ja kalusto (AII4)**. Tavoitteena oli saada erityisesti kuva seuraavista asioista:

- a. millaisessa käytössä kunnan alla mainitut aineelliset hyödykkeet ovat ja onko kunnalla varallisuutta, jolla ei ole käyttöä ja joka olisi myytävissä:
 - Tarkoitustaan vastaavassa käytössä
 - Toisarvoisessa käytössä
 - Käyttökelvoton
 - Tarpeeton myytävissä
- b. millainen on em. omaisuuserien käyttöaste

Käyttötarkoituksittain omaisuuseristä piirretty kuva.

Rakennukset

Kuntien ilmoituksen mukaan rakennuksista oli käyttötarkoitustaan vastaavassa käytössä oli 100-80 %. Toisarvoisessa käytössä rakennuksista olisi 0-9,5 %. Käyttökelvottomia oli 0-2,0 %. Tarpeettomana myytävissä kunnat ilmoittavat olevan 0-11 %. Viisi kuntaa ilmoitti, ettei heillä ole lainkaan tarpeetonta ja myytävissä olevia rakennuksia. Lopuilla myytävissä olevia rakennuksia on alle 2,4 %, poikkeuksena Hartola 11 %.

Kiinteät rakenteet ja laitteet

Kiinteät rakenteet ja laitteet olivat kuudessa kunnassa täysin tarkoitustaan vastaavassa käytössä. Yksi ei ilmoittanut mitään. Muiden kuntien kiinteistä rakenteista ja laitteista oli tarkoitustaan vastaavassa käytössä 85 % tai sen yli. Toisarvoisessa käytössä rakenteita ja laitteita oli varsin vähän (Hartola 8 %, Heinola 1 %, Lahti, 3 % ja Sysmä 2 %), käyttökeltvotonta oli Asikkalassa 5 %, Lahdessa 2 % ja Sysmässä 1 %. Tarpeettomana myytävissä olevia rakenteita ja laitteita oli vain Hartolassa 7 % ja Sysmässä 2 %

Koneet ja kalusto

Koneet ja laitteet olivat vastausten mukaan viidessä kunnassa tarkoitustaan vastaavassa käytössä, muilla oli vaihtelua (Asikkala 90 %, Hartola 90 %, Heinola 99 %, Lahti 85 %, Nastola 90 % ja Sysmä 85%). Toisarvoisessa käytössä olevia koneita ja kalusteita oli Hartolassa 10 %, Heinolassa 1 %, Lahdessa 13 % ja Sysmässä 5 %. Käyttökeltvottomia koneita ja laitteita ei ollut muilla kuin Sysmällä 5 %. Myytävissä olevan kaluston määrä vaihteli 0-2 %, poikkeuksena Asikkala ja Nastola, joilla osuus oli 5 %.

Käyttöastearvio

Tämän lisäksi tiedusteltiin käyttöastearviota käyttötarkoituserhmittäin, jolloin arvioon sisältyy tai pitäisi sisältyä kaikkien omaisuserien käyttöasteet. Arvio on pakostakin hyvin suuntaa-antava. Tarkoitustaan vastaavassa käytössä olevassa omaisuudessa käyttöaste vaihteli 100-82 %. Toissijaisessa käytössä olevassa omaisuudessa käyttöasteen vaihteluväli oli 100-10 %. Tarpeettomana myytävissä olevan omaisuuden käyttöaste vaihteli 95-30 %, silloin kun kunnat ovat sellaisen ilmoittaneet.

Kuntien yhdistyessä eri tarkoituksessa olevalla varallisuudella on erilainen merkitys. Jos varallisuus on tarkoitustaan vastaavassa käytössä, joka jatkuu kuntien yhdistymisen jälkeen, ei varallisuuden tasearvolla ole oleellista merkitystä. Varallisuutta käytetään jatkossa kuten ennenkin, sitä ylläpitävä kunta on maksanut ylläpitomenot ennen eikä varallisuuden voi olettaa suoraan aiheuttavan lisämenoja yhdistyneen kunnan asukkaille. Tällaista varallisuutta kunnissa on paljon. Se voi olla tasearvoltaan arvokasta, mutta se ei luo uusia kustannuksia, jotka lankeaisivat yhdistyneen kunnan asukkaiden maksettavaksi (vrt. seuraavassa korjausvelka). Oleellista varallisuudessa on se, että joissakin kunnissa on varallisuutta, jota voidaan myydä tarpeettomana. Jotkut kunnat ilmoittivat, että heillä on myytävää varallisuutta, mutta ostajaa ei ollut näköpiirissä. Periaatteessa kunnat voivat luopua esimerkiksi monista rakennuksista, mutta tässä selvityksessä tätä strategisen tason asiaa ei arvioitu.

Taulukko 4. Aineellisten hyödykkeiden käyttötarkoitukset ja käyttöastearvio

TÄYTETTÄVÄ LOMAKE	a. tarkoitustaan vastaava käyttö	b. toisarv. käytössä	c. käyttökelvoton	d. tarpeeton myytävissä	Yhteensä
	% -osuus taseen ao. ryhmän loppusummasta				
A II Aineelliset hyödykkeet	%	%	%	%	
2 Rakennukset	100-80 %	9,5-0 %	2,0-0 %	11,00-0 %	100 %
3 Kiinteät rakenteet ja laitteet	100-85 %	8,0-0 %	5,0-0 %	7,00-0 %	100 %
4 Koneet ja kalustot	100-85 %	13,00-0 %	5 %	0 %	100 %
astearvio (%)					
Tietojen hankkimistapa (lyhyt kuvaus)					

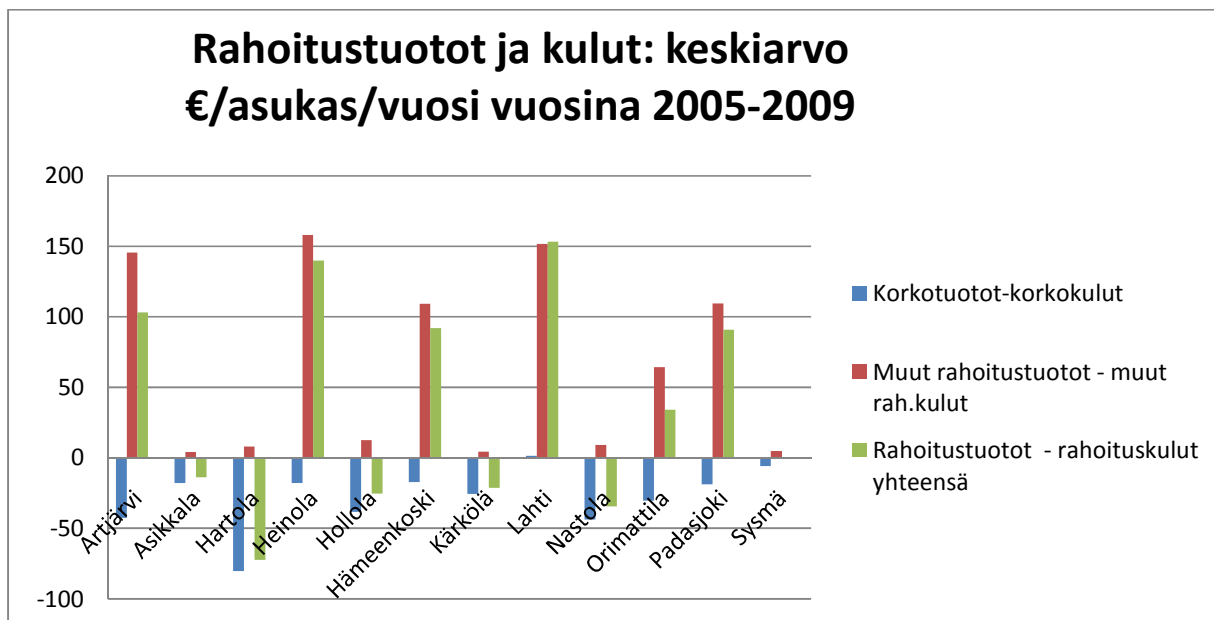
Nimetyt varallisuuden käyttötarkoituksen tarkastelu ei nostanut esiin yksittäisten kuntien näkökulmasta sellaisia seikkoja, joilla voisi katsoa olevan oleellista merkitystä kuntien yhdistymisen kannalta.

Tietojen hankkimistapa

Tietojen hankkimistavat vaihtelevat kunnittain hyvin paljon. Useat kunnat ilmoittivat, että luvut perustuvat arvioon, jonka on tehnyt kunnanjohtaja, kunnansihteeri tai toimialan virkamiehet tai työryhmä. Joissakin kuten Lahdessa rakennusmassa on arvioitu aikaisemmin. Tietojen erilainen hankkimistapa merkitsee sitä, että eri kuntien tiedot eivät ole vertailukelpoisia, vaan ainoastaan suuntaa-antavia.

3.3 Voittoa tuottava varallisuus

Kuntien yhdistymisen kannalta näkökulmasta merkitystä on voittoa (tuotot>kulut) tuottavalla varallisuudella. Tällaista varallisuutta ovat mahdollisesti antolainat, voittoa tuottavat kuntien liikelaitokset, osakkeet yhtiöissä sekä kuntien sijoitukset arvopapereihin ja talletuksiin. Tällaisen varallisuuden tuottoa selvitettiin tuloslaskelman rahoitustuottojen ja kulujen avulla. Kuntakohtaisia tietoja havainnollistaa seuraava kuvio.

Kuvio 17. Kuntien rahoitustuotot ja rahoituskulut

Kuvio osoittaa ensiksikin, että kuntien välillä on vaihtelua. Kaikkien rahoitustuottojen ja -kulujen erotus oli negatiivinen kuudessa kunnassa. Lopuissa kuudessa kunnassa erotus oli positiivinen. Toiseksi kuvio osoittaa rahoitustuotto/kuluprofiilien eroja. Lahtea lukuunottamatta kunnissa korkokulut olivat korkotuottaja suuremmat. Näissä siis nettokorko on positiivinen. Kolmanneksi muissa rahoitustuotoissa kunnat jakautuivat kahteen leiriin. Puolella kunnista muita rahoitustuottoja oli varsin vähän. Toisella puolella kuntia nämä tuotot olivat varsin suuria ja niillä on jo selvä vaikutus kunnan veroprosentteihin. Tällaisia kuntia ovat Artjärvi, Heinola, Hämeenkoski, Lahti, Orimattila ja Padasjoki. Kuntien yhdistymistilanteessa hyöty jakautuu kaikkien yhdistyneen kunnan asukkaiden hyväksi.

Kunnilta vielä tiedusteltiin tarkemmin tuloa tuottavan omaisuuden rakenteesta, joka on esitetty liitteenä olevassa taulukossa.

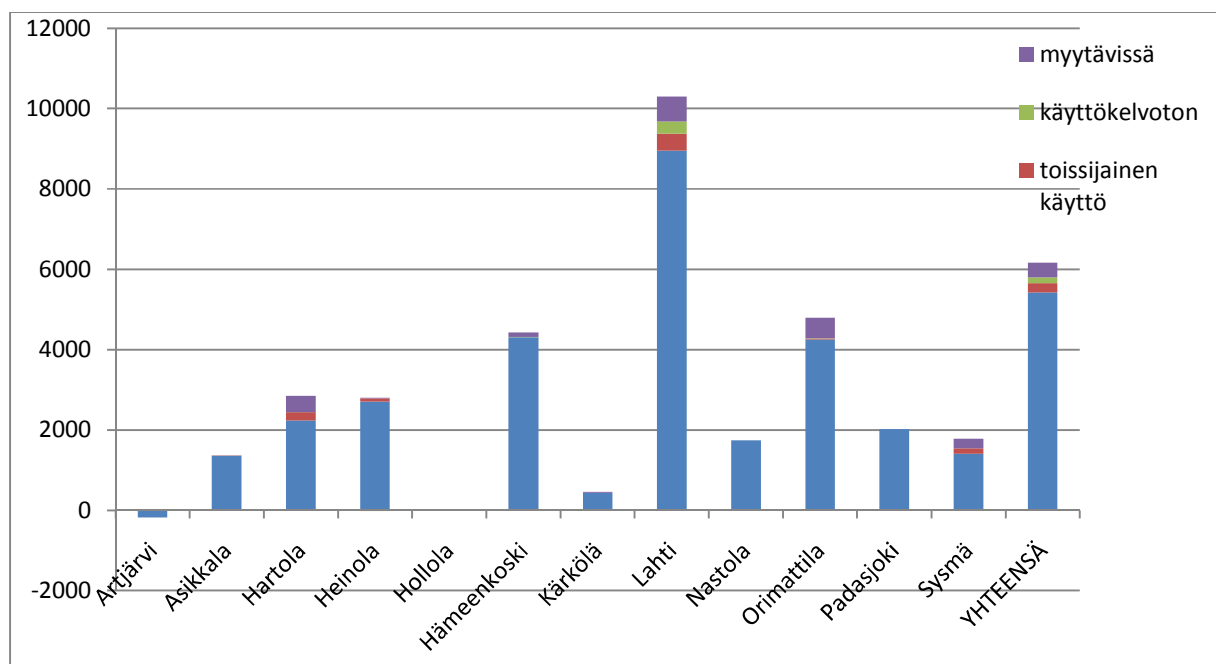
3.4 Tasearvojen ja ”käyvän arvon” poikkeamatarkastelu

Taseessa varallisuus on merkitty kirjanpitolain mukaisiin arvoihin. Kunnilla voi olla varallisuutta, jonka käypä arvo poikkeaa merkittävästikin taseen kirjanpitoarvosta. Perusteellisempaan tarkasteluun valittiin kolme varallisuusryhmää: **Maa- ja vesialueet (AII1), rakennukset (AII2) sekä osakkeet ja osuudet (AIII1)**. Näiden tasearvoja ja käypiä arvoja tiedusteltiin vielä hyödykkeiden käyttötarkoituksen mukaan.

Kuntien varallisuuden käypien arvojen määrittely ei ole yksiselitteistä. Tässä selvityksessä käyvät arvot pyrittiin määrittelemään varallisuuden vaihtoehdoisen käytön mukaan. Huomattavalla osalla kunnan varallisuutta ainoa tarkoitus on käyttää sitä kunnan perustehtävän hoitamiseen. Osa varallisuudesta on mahdollista myydä, jolloin sen käypä arvo määräytyy tämän vaihtoehdon mukaan. Kunnille lähetetyssä tiedustelussa esitettiin seuraavat käyvän arvon määrittelyn periaatteet:

- Tarkoitustaan vastaavassa käytössä oleva: *vastaavantasaisen (käytetty) omaisuuden todennäköinen jälleenhankintahinta*
- Toisarvoisessa käytössä oleva: vastaavantasaisen (käytetty) omaisuuden jälleenhankintahinta
- Käyttökelvoton: *arvo on nolla*
- Tarpeeton myytävissä oleva: *todennäköinen myyntihinta*

Kysely osoitti, että lähes kaikissa kunnissa vastaajat ilmoittamat käyvät arvot ylittivät taseen arvon. Artjärven ilmoituksen mukaan käyvät arvot olivat hieman tasearvoja pienemmät (183 €/asukas). Hollola ei ilmoittanut lainkaan käypiä arvoja vedoten siihen, että käypien arvojen määrittely on kovin liukuvaa ja vastaajasta riippuvaista. Seuraava kuvio esittää varallisuuserien käypien arvojen ja tasearvojen erotusta €/asukas eri kunnissa.

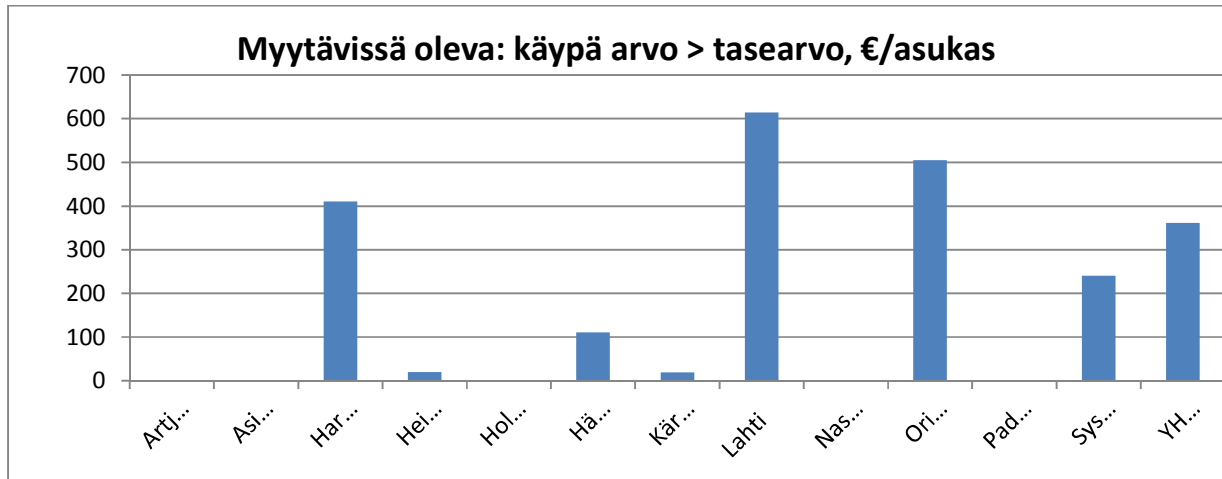

Kuvio 18. Käypien arvojen ja tasearvojen erotus, €/asukas

Kuvio osoittaa, että yhteensä tarkasteltavina olevien omaisuuserien käyvät arvot olivat 6263 €/asukas tasearvoja suuremmat. Lahti ja Hartola erottuivat selvästi muista. Eroja tarkastellaan varallisuuslajeittain ja käyttötarkoituksen mukaan.

Tärkeätä on huomioida millaisessa käytössä on omaisuus, jonka käypä arvo ylittää tasearvon. Kuntien ilmoituksen mukaan tästä omaisuudesta on 88 % tarkoitustaan vastaavassa käytössä, 4 % toissijaisessa käytössä, käyttökelvotonta on 2 % ja myytävissä olevaa on 6 %.

Tarkoitustaan vastaavassa käytössä oleva omaisuus on myös tulevaisuudessa ilmeisesti vastaavassa käytössä. Oleellista on, että kunnilla olisi sellaista omaisuutta, joka on tulevaisuudessa myytävissä ja myyntitulot kohdistuvat tulevan kunnan kaikille asukkaille.

Kuvio 19. Kuntien myytävissä olevan omaisuuden käyvän arvon ja tasearvon erotus €/asukas

Alueen kunnilla myytävissä olevan omaisuuden käypä arvo on 361 €/asukas tasearvoa suurempi. Myytävissä olevan omaisuuden käyvän arvon ja tasearvon erotus on Lahdessa suurin yli 600 €/asukas. Myös Orimattilassa ja Hartolassa on merkittävässä määrin myytävissä olevaa omaisuutta, joka on taseissa alle käyvän arvon. Omaisuusryhmittäin tarkasteltuna maa- ja vesialueet käypä arvo oli tasearvoa suurempi 995 €/asukas, rakennusten 1906 €/asukas ja osakkeiden ja osuuksien 3363 €/asukas.

Tietojen hankkimistapa

Useat kunnat kertoivat, että heillä oli hankaluuksia käypien arvojenmäärittelyssä. Arvioinnissa kunnat ovat käyttäneet eri keinoja. Toisessa laidassa kunnat ovat tyytyneet kirjanpitoarvoihin. Toiset ovat suorittaneet hyvinkin perusteellista pohdintaa. Osa arvioinneista perustuu yksittäisten henkilöiden (tekninen johtaja, kunnanjohtaja, kamreeri) arvoihin, osassa työ on tehty työryhmissä.

Maa- ja vesialueiden arvioinnin pohjana on käytetty tai myyntihintaa. Rakennusten käypien arvojen arvioinnin pohjana on käytetty vakuutustaulukkoa, konsulttiyhtiön arvioita tai myyntihintaa. Osakkeiden ja osuuksien käypien arvojen määrittely on perustunut kunnan yhtiöiden omiin tasearvoihin, yhtiöiden ilmoittamiin markkinaperäisiin arvoihin, arvopapereiden vaihtokursseihin.

Käypien arvojen määrittelyssä on sen verran ongelmia, että selvitystä voidaan pitää vain suuntaa-antavana. Omaisuuden käyvän arvon tarkastelutilannetta kunnat eivät ole joutuneet miettimään tarkemmin, minkä johdosta omaisuus saattaa olla tarkoitustaan vastaavassa käytössä, mutta tilaisuuden tullen kunnat saattaisivat myös myydä ne, jos siihen tarjoutuisi hyvä tilaisuus.

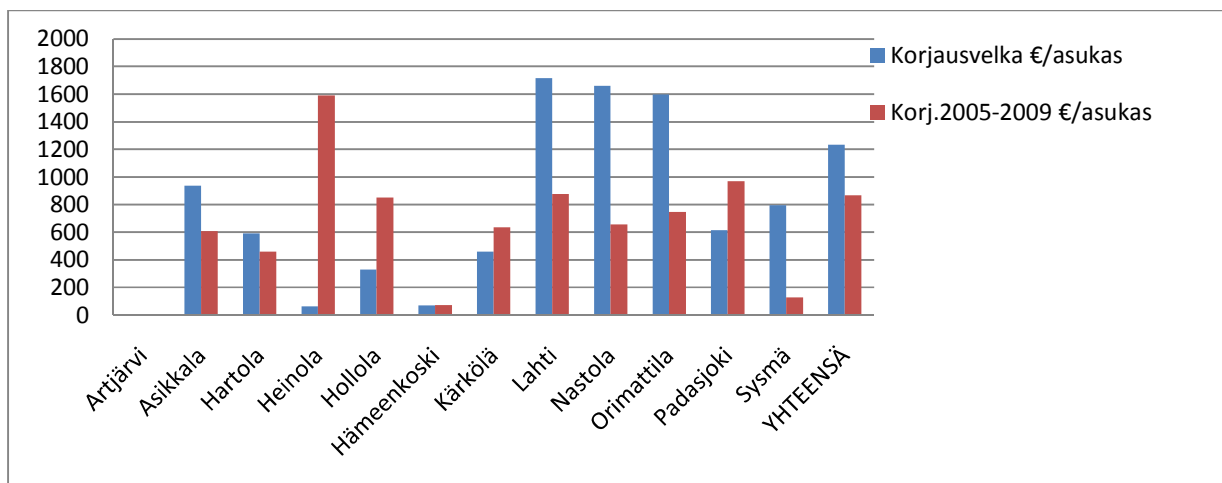
3.5 Korjausvelka

Tilinpäätöksestä ja taseesta saatavaan kuvaan saattaa vaikuttaa oleellisesti kunnan rakennusten ja rakennelmien korjaustarve. Viime vuosina on alettu puhua korjausvelasta. Korjausvelasta on hieman toisistaan poikkeavia määritelmiä, mutta niillä ei ole suurta eroa. Usein se määritellään summaksi, joka rakennuksiin ja rakennelmiin on sijoitettava, jotta käyttöomaisuus olisi edelleen käytön kannalta hyvässä kunnossa. Erään yleisesti käytetyn indeksin mukaan hyvä taso on 75 % uudesta, jolloin korjausvelka on se summa, joka tarvitaan rakennusten ja rakenteiden saattamiseksi tuolle tasolle.

Kunnilta tiedusteltiin kolmen omaisuusryhmän korjausvelkaa:

1. Yhtiöitetty omaisuus, vain asuntokiinteistöt
2. Peruspalvelukäytössä oleva omaisuus
3. Kunnallistekninen omaisuus

Kustakin ryhmästä tiedusteltiin korjausvelkaa, korjauksiin vuosina 2005-2009 käytettyä rahasummaa sekä rakennusten ja rakennelmien keski-ikää.

Kuvio 20. Kuntien korjausvelka v. 2009 ja korjaukset 2005-2009

Kuntien ilmoittaman korjausvelan määrä vaihteli melkoisesti, keskimäärin se oli 1234 €/asukas. Suurimmat korjausvelat olivat Lahdessa 1715 €/asukas, Nastolassa 1659 €/asukas, ja Orimattilassa 1598 €/asukas.

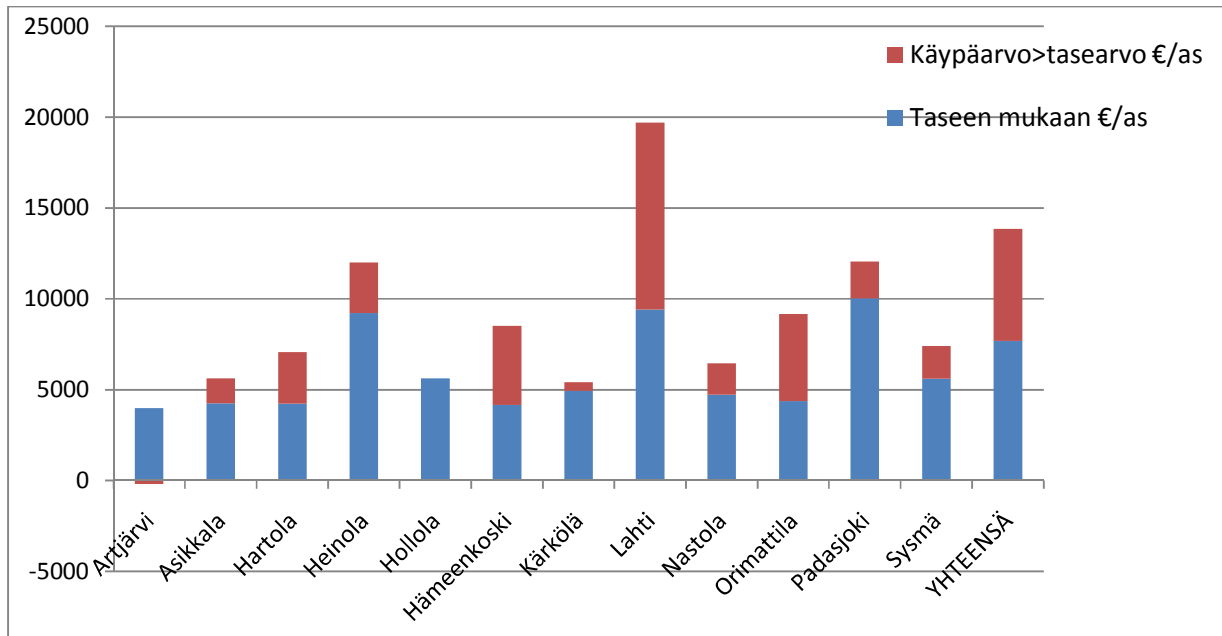
Jossain kunnissa korjausvelka on hyvin pieni kuten Heinolassa ja Hämeenkoskella. Pientä korjausvelkaa saattaa selittää viime vuosina tehdyt rakennusten korjaukset. Vuosina 2005-2009 kunnat ovat käyttäneet korjauksiin keskimäärin 867 €/asukas. Vaihteluväli on varsin suuri. Heinola (1590 €/asukas) on tehnyt selvästi keskiarvoa enemmän rakennusten korjauksia. Myös Hollolan, Kärkölän ja Padasjoen viime vuosien korjaukset ovat korjausvelkaa suurempia. Jonkinlaista korrelaatiota on havaittavissa tehtyjen korjausten ja korjausvelan välillä.

Tietojen hankkimistapa

Kunnat ovat tehneet korjausvelka-arvionsa hyvin eri tavalla. Arvion on tehnyt työryhmä, tekninen johtaja, rahatoimisto, kunnansihteeri tai muut vastuuhenkilöt. Osassa kunnissa on käytetty hyväksi Haahtela-indeksiä ja systemaattista tilarekisteriä.

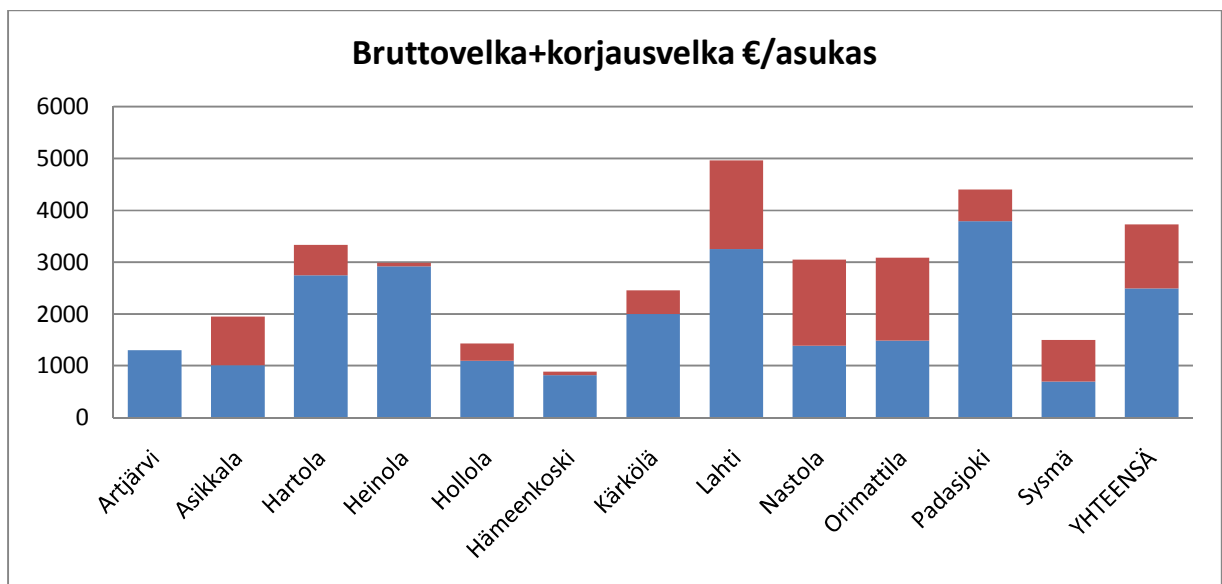
3.6 Tunnuslukutarkastelu vuoden 2009 yhteismitallistetuilla tiedoilla ja vertailut oikaisemattomiin tunnuslukuihin

Seuraavassa on koottu yhteen kuntien taseiden tiedot ja niitä oikaisevat tiedot.

Kuvio 21. Käyvillä arvoilla oikaistu varallisuus, €/asukas

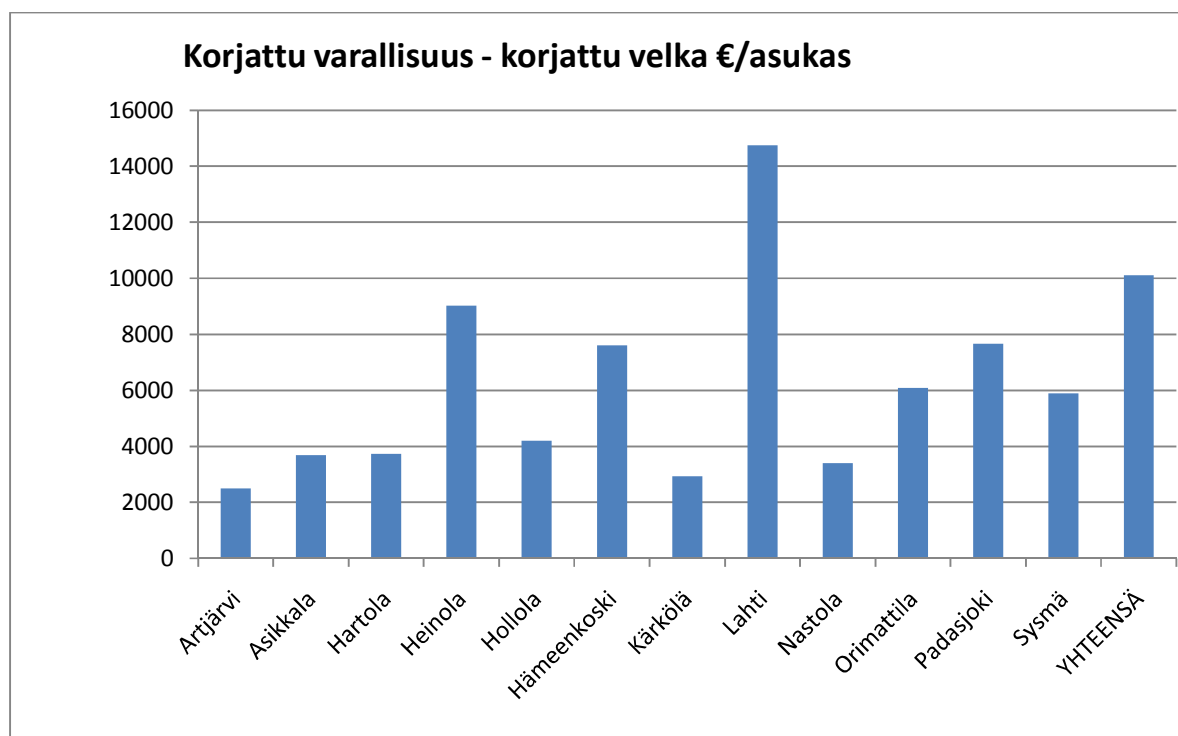
Kuviosta voi havaita, että Lahden varallisuus ylittää selvästi muiden kuntien varallisuuden ja kuntien välinen hajonta on suurta. On kuitenkin muistettava, että käypien arvojen määrittelyn kohteena ollut varallisuus on pääosin sellaista, että sen käyttö jatkuu entisellään.

Kuvio 22. Korjausvelalla oikaistu kuntien bruttovelka €/asukas

Kuvio 22 havainnollistaa kuntien bruttovelkaa lisättynä arvioidulla korjausvelalla. Suurimmat velvoitteet ovat Lahden kaupungilla ja Padasjoella. Kuntien yhdistymisen kannalta velan luonteesta on pidettävä mielessä, että varsinaista velkaa harvat kunnat maksavat pois, vaan pitävät tietynlaisen jatkuvan velkatason. Korjausvelan pitäisi näkyä aidosti tulevien vuosien menoissa ja verorasituksena.

Suuntaa-antavasti voidaan vielä yhdistää edellä selostettu oikaistu varallisuus ja oikaistu velka sekä laskea korjattu nettovarallisuus. Tätä esittää seuraava kuvio.

Kuvio 23. Oikaistu kuntien nettovarallisuus €/asukas

Kuntien oikaistu nettovarallisuus vaihtelee varsin paljon. Lahden nettovarallisuus on moninkertainen verrattuna alhaisimpien varallisuuden kuntiin. Kuntien yhdistymisen näkökulmasta oleellista on, mihin tuota varallisuutta käytetään ja miten sen käyttö näkyy kuntalaisten maksamissa veroissa.

4. Riskit

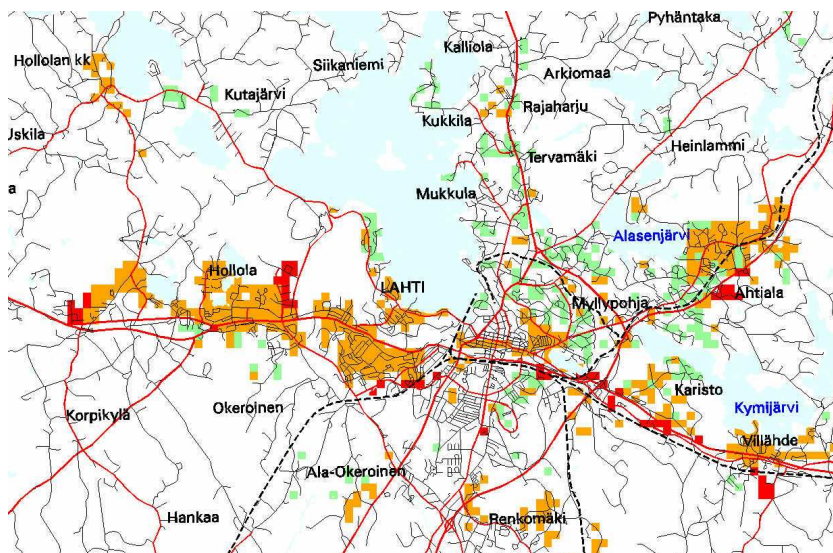
4.1 Ympäristöriskit

Päijät-Hämeen alueen ympäristöriskeistä on tietoja vain yksittäisten kuntien toimintakertomuksissa ja niissäkin vain valikoidusti ja keskimäärin suorastaan niukasti. Koottua tietoa asiasta kuntakohtaisesti voidaan kuitenkin muodostaa kahta viranomaislähdettä käyttäen. Kummatkin lähteistä sijaitsevat alueelle toimintansa suuntaavissa ELY-keskusten toimipisteissä. Yhtäältä tietoja voidaan jalostaa ympäristölupia koskevista tiedoista. Toisaalta ovat käytettävissä tietolähteet, jotka koskevat maaperään liittyviä riskejä. Jälkimmäiset kytkeytyvät oleellisesti myös vesivarojen laatuun liittyviin riskeihin. Tämä johtuu Päijät-Hämeessä etenkin siitä, että siellä ja erityisesti alueella tavallisten harjumuodostuminen yhteydessä sijaitsee huomattavia pohjavesialueita ensinnäkin I Salpausselän alueella Kärkölä-Hollolan-

Lahden-Nastolan suunnalla ja toiseksi II Salpausselän alueella Asikkalan-Padajoen-Heinolan suunnalla. Päijät-Hämeessä pohjavesi riittää vedenhankintaan eikä niin sanotun tekopohjaveden valmistus ole ajankohtaista toisin kuin useilla muilla maamme alueilla. Asiaan liittyy myös se seikka, että pääkaupunkiseudun vedenhankinta poikkeusoloja silmälläpitäen tukeutuu paljolti Päijät-Hämeen vesivaroihin. Maaperään liittyvät riskit ja ympäristölupakysymykset liittyvät toisiinsa myös siten, että enemmistö luvista myönnettäessä on Päijät-Hämeessä kiinnitetty huomiota siihen, että luvanalaiset toiminnot sijaitsivat pohjavesialueilla.

Ympäristöluvat jakaantuvat kahteen luokkaan. Niistä edelliset myönnetään pääasiassa suurille toimijoille. Jälkimmäiset luvista puolestaan myönnetään pääasiassa pienille toimijoille. Joskin lupien luokista edellisessä riskit ovat periaatteessa ja keskimäärin suuremmat kuin jälkimmäisessä, suuria ympäristöriskejä voivat aiheuttaa myös eräät pienten toimijoiden toiminnot. Ensimmäiseen lupien luokkaan kuuluu Päijät-Hämeessä noin 240 tapausta. Jälkimmäiseen luokkaan sijoittuu tapauksia noin 460. Lupatapauksia kummassakin luokassa yhteensä kertyy siis noin 700. Edellisen luokan riskeistä noin 170 kuuluu luokkaan 'A' eli kysymyksessä on toiminta, jota edelleen harjoitetaan. Vastaavasti noin 70 tapausta sijoittuu 'P'-luokkaan. Siinä on kysymyksessä aikaisemmin harjoitettu toiminta, josta edelleen aiheutuu ympäristöriskejä, vaikka toiminta on lopetettu tai todettu, ettei se ole enää ympäristölupavelvollista. Jälkimmäisen luokan riskeistä luokkaan 'A' sijoittuu noin 390 ja luokkaan 'P' noin 70.

Maa-alueisiin liittyviä riskejä on Päijät-Hämeessä 12 kunnan alueella paikannettu kaikkiaan 919 kohteessa. Toimialoittain suurimmat riskien lähteet muodostavat polttoaineen jakelu ja liikennetoiminta, jätteenkäsittely, moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus, ampumaradat, metalliteollisuus, sahat ja kyllästämöt sekä taimi- ja kauppapuutarhat. Kohteista noin 55 % sijaitsee pohjavesialueilla. Riskeihin vaikuttavat paitsi niiden lähteet, myös maaperä kuten yhtäältä sen läpäisevyys riskejä lisäävänä seikkana ja toisaalta maaperän imeytyskyky riskejä hillitsevänä seikkana. Esimerkkinä voidaan esittää perinteisiä liikennemerkkivärejä käyttävä kartta tietyistä ympäristöriskeistä Lahden ja osin Hollolan ja Nastolan kunnan alueilta (ks. kuvio).¹

Kuvio 24. Ympäristöriskien paikantumisesta Lahden seudulla

¹ Päijät-Hämeen Liitto, Envigrid-projekti, <http://www.gsf.fi/otagis/envigrid/index.htm>, käytetty 18.4.2010.

Sen enempää ympäristölupia koskevia tietoja kuin maaperään liittyviä riskejä ei ole kuntien eikä muiden tahojen toimesta muodostettu siten, että olisi käytetty euroa yhteisenä mittayksikkönä. Eräät kunnat ovat tosin monetarisoineet tiettyjä ympäristöriskeistä tekemällä niitä silmällä pitäen varauksia. Menettely kattaa kuitenkin vain pienen osan niistä riskeistä, joilla saattaa olla myös kunnallistaloudellista merkitystä, mikäli asiat kehittyvät siihen suuntaan, että kunta joutuu käynnistämään toimenpiteitä.

Käytettävissä olevien tietojen perusteella voidaan esittää yleiskatsaus ympäristöriskeistä Päijät-Hämeen kunnittain. Riskien kohdistumista koskevaa karkeaa arviointia varten on laskettu kaikkiaan kuusi eri tunnuslukua, joista kaksi ensimmäistä paria kohdistuvat erikseen kumpaankin ympäristölupien ryhmään. Tunnusluvut jakaantuvat kahteen lajiin. Yhtäältä yksi ryhmä niistä suhteuttaa kunkin käytetyistä kaikkiaan kolmesta riski-indikaattorista kunnan asukaslukuun ja toisaalta toinen tunnuslukujen ryhmä suhteuttaa kunkin samoista riski-indikaattoreista kunnan pinta-alaan. Tunnusluvut ovat seuraavat. Ensiksi, on laskettu tunnusluku (E) riskejä aiheuttavia toimintoja varten suuremmille toimijoille myönnettyjen lupien määrästä kunnan asukasluvun 1 000 henkeä kohden. Toiseksi on laskettu tunnusluku (F) samaisten lupien määrästä kunnan pinta-alan 100 neliökilometriä kohden. Kolmanneksi ja neljänneksi, samat tunnusluvut (H, I) kuin suurimmille toimijoille myönnettyjen lupien ryhmässä on laskettu myös ryhmässä, joka koostuu pienemmille toimijoille myönnettyistä luvista. Viidenneksi on laskettu tunnusluku (K) maaperään liittyvien riskitapausten määrästä kunnan asukasluvun 1 000 henkeä kohden. Kuudenneksi on laskettu tunnusluku (L) samasta tapausten määrästä kunnan pinta-alan 100 neliökilometriä kohden. Edelleen, taulukossa on tiivistäen esitetty kuntien julkistamaan kertomusaineistoon mahdollisesti sisältyvät tiedot ympäristöriskeistä ja eräistä yleisistä riskinhallintaan liittyvistä toimenpiteistä kunnassa (ks. taulukko).

Taulukko 5. Arvioita ympäristöriskeistä Päijät-Hämeen kunnissa

Taulukko. Arvioita ympäristöriskeistä Päijät-Hämeen kunnissa.

	A. Maa- pinta-ala km ²	B. As.luku 31.12.20 08	C. As.- tiheys/ maa- km ²	D. Luvat, ryhmä I, kpl	E. Riski- suhde- luku D* 1 000/B	F. Riski- suhde- luku D* 100/A	G. Luvat, ryhmä II, kpl	H. Riski- suhde- luku G* 1 000/ B	I. Riski- suhde- luku G*100/ A	J. Maape- rään liit- tyvät riskit, kpl	K. Riski- suhde- luku H* 1000/B	L. Riski- suhde- luku H* 100/B	M. Tiedot asiasta kunnan uusimmassa tilinpäätösaineistossa
Artjärvi	176	1 466	8,3	7	4,8	4,0	19	13,0	10,8	17	11,6	9,7	Ei varsinaisesti esitetty
Asikkala	564	8 604	15,3	8	0,9	1,4	31	3,6	5,5	63	7,3	11,2	
Hartola	544	3 466	6,4	9	2,6	1,7	17	4,9	3,1	50	14,4	9,2	Ei ympäristöraporttia, valtatie 4 erityinen riskilähde
Heinola	564	20 545	36,4	30	1,5	5,3	42	2,0	7,4	129	6,3	22,9	Ent. saha-alueen ympäristövastuu 150 000 EUR
Hollola	463	21 747	47,0	23	1,1	5,0	37	1,7	8,0	144	6,6	31,1	
Hämeenko- ski	189	2 136	11,3	7	3,3	3,7	24	11,2	12,7	17	8,0	9,0	Ei varsinaisesti esitetty
Kärkölä	258	4 927	19,1	9	1,8	3,5	29	5,9	11,2	47	9,5	18,2	Jätevesihuollon riskejä otettu huomioon
Lahti	135	100 080	741,3	78	0,8	57,8	116	1,2	85,9	243	2,4	180,0	Laatii ympäristötilinpäätöksen, 18 indikaattoria
Nastola	324	15 044	46,4	14	0,9	4,3	25	1,7	7,7	75	5,0	23,1	
Orimattila	609	14 810	24,3	22	1,5	3,6	47	3,2	7,7	60	4,1	9,9	
Padasjoki	523	3 513	6,7	13	3,7	2,5	13	3,7	2,5	34	9,7	6,5	
Sysmä	667	4 509	6,8	14	3,1	2,1	33	7,3	4,9	40	8,9	6,0	Varaus liittyen ent. kaatopaikkaan; jätehuoltoselvitys laaditaan
Yht.	5 016	200 847	40,0	234	1,2	4,7	433	2,2	8,6	919	4,6	18,3	

Keskeiset päätelmät

Ensiksi, tietty määrä riskejä saattaa aiheutua jo siitä, että tietty kunta on ylipäätään olemassa erillisenä yksikkönä, mikä saattaa aiheuttaa eräiden riski-mittareiden keskimääräistä suurempia arvoja asukasluvultaan pienissä kunnissa. Tietyn alueen kuntien yhtyminen suuremmaksi kunnaksi saattaa edistää riskien hallintaa siksi, että riskit jakautuvat siitä lähtien entistä hyvinkin huomattavasti laajemman muodostuman kannettaviksi.

Toiseksi, käytettyjen tunnuslukujen eli taulukon 'riskisuhdelukujen' mukaan riskejä jakaantuu ja paikantuu joukkoon kuntia, joista osa on väestöltään pieniä mutta jotka ovat pinta-alaltaan sen sijaan hyvinkin kohtalaisen kokoisia. Erilaiset toiminnot ovat mitä moninaisimmista syistä vuosikymmenten saatossa sijoittuneet sinne missä niitä edelleen harjoitetaan tai missä niistä niiden loppumisen jälkeenkin kenties aiheutuu riskejä.

Kolmanneksi, riskitarkastelu viittaa siihen oleelliseen seikkaan, ettei Päijät-Hämeen alueella vallitse sellaisia, kuntaliitosaikeita ajatellen erityisesti huomioon otettavia ympäristöriskejä, jotka rasittaisivat mahdollisesti muodostettavan suurkunnan taloutta epäsuhteisesti sikäli, että nuo riskit esiintyisivät vahvasti keskittyneinä ja lisäksi paljolti kattamattomina jonkin tai joidenkin keskenään yhtyvien kuntien alueella.

Tarkastelu viittaa myös siihen ilmeisen yleiseen seikkaan maassamme, että erityinen yhteiskuntataloudellinen ympäristölaskentatoimi on vielä kehitys- ja kehittämisvaiheessa. Vaikka trendillä kohden suuria kuntayksiköjä saattaa olla myös varjopuolensa, suurenevan kuntakoon myönteisiin sivuvaikutuksiin kuuluu toivottavasti se, että ympäristölaskentatoimen kehitystä ja soveltamista voidaan vauhdittaa ja muodostaa sen keinoin laaditut laskelmat kunnallistalouden laskentatoimen elimellisiksi osiksi.

4.2 Muut riskit

Kuntien riskienhallinta ei ole tilinpäätösasiakirjojen perusteella kovin kehittynyttä. Varsinainen laajempi riskien kartoitus tai systemaattinen riskienhallintapolitiikka puuttuu niin suurilta kaupungeilta kuin pieniltä kunniltakin. Tosin riskienhallinnan laatuarvio on tehty mm. Sysmässä yhteistyössä vakuutusyhtiön kanssa ja Hollolassa on valmisteilla riskienhallintasuunnitelma.

Sopimustoiminta on yksi keskeinen osa riskienhallintaa ja sopimusriskien merkitys kunnissa on kasvanut sitä myötä, kun toimintoja on ulkoistettu. Sopimusten tekoa ohjataan alueen kunnissa ohjeistusten ja sisäisen valvonnan menetelmillä. Sopimuksenhallintajärjestelmiä on otettu käyttöön mm. Heinolassa ja SOTEY:ssä.

Kuntien tilinpäätöstietojen perusteella kerättiin yhteen euromääräiset leasing-vastuut, antolainaukset, takaukset sekä sopimusvastuut. Kuntia pyydettiin antolainaukseen, takauksiin ja sopimukseen liittyen arvioimaan kuhunkin osa-alueeseen riskin toteutumisen todennäköisyys eli riski-%. Lisäksi pyydettiin nimeämään erikseen kukin vastuuriiski, mikäli sen taloudellinen vaikutus on yli 10€/asukas tai yksittäinen yli 100000 €. Edelleen pyydettiin nimeämään erikseen kuntakonsernin ulkopuolelle myönnetty takaukset. Lahden tiedot puuttuvat osittain ja aivan kaikkia pyydettyjä tietoja kunnat eivät täyttäneet. Kunnissa riskit nähtiin yleisesti ottaen melko pieninä tai jopa riskittöminä.

Sopimusvastuut

Sopimusvastuusiin liittyviä riskejä arvioi kolme kuntaa. Riski-%:n vaihteluväli on 0-5%. Suurimman riskin arvioinut Lahti täsmeni, että sopimusrikkomusmahdollisuus aiheuttaa arvioidun riskin. Seuraavasta taulukosta ilmenee yhteenveto sopimusriskien osalta.

Taulukko 6. Sopimusvastuusiin liittyvät riskit

	kunta	konserni	Riski-%
Lahti	25 411 500	25 461 500	5 %
Heinola			
Orimattila			
Artjärvi			
Asikkala		46 310	3 %
Hartola			
Hollola		52 714	
Hämeenkoski	0	11 039	0 %
Kärkölä	57 000	94 000	
Nastola		349 879	
Padasjoki	63 884		
Sysmä			
PHSOTEY			
PHKK			
PHL			

Antolainat

Kuntia pyydettiin määrittämään vuoden 2009 tilinpäätöstilanteessa olevien antolainojen määrä, kohteet sekä arvioimaan niihin liittyvät riskit. Artjärven tietoja ei saatu pyydettyyn ajankohtaan mennessä. Seuraavasta taulukosta ilmenee antolainojen määrät, joita oli kunnilla kaikkiaan n. 254 milj.€. Konsernin ulkopuolisia lainoja kunnilla oli vain pieni osa eli 6,5 milj.€.

Taulukko 7. Kuntien antolainojen määrät yhteensä (1000€)

	Sysmä	Padasjoki	Orimattila	Nastola	Kärkölä	Hämeenkoski	Hollola
I Konsernin sisäiset antolainat (1000 €)							
1a. Elinkeino toimintaan annetut lainat	5 578	20	3 460			0	
1b. Muuhun toimintaan annetut lainat		118	3 328	2 211		1	1 226
II Konsernin ulkopuolelle annetut lainat				87		0	20
Yhteensä	5 578	138	6 788	2 298	0	1	1 246
	Heinola	Asikkala	Hartola	Lahti	Artjärvi	YHT	
I Konsernin sisäiset antolainat (1000 €)							
1a. Elinkeino toimintaan annetut lainat	0		204	116 256	?		125 518
1b. Muuhun toimintaan annetut lainat	1 000	747	0	113 337	?		121 968
II Konsernin ulkopuolelle annetut lainat			450	6 034	?		6 591
Yhteensä	1 000	747	654	235 627	?		254 077

Vapaamuotoisissa riskiarvioissa kunnat luettelivat antolainojen kohteita, joita oli mm. lämpöyhtiöt, kiinteistöyhtiöt, elinkeinoyhtiöt, jne. Merkillepantava tilanne on Sysmässä, jossa lainoista 4,7 milj.€ on kunnan 100 %:lle kehitysyhtiölle annettua sijoituksiin kirjattua pääomalainaa. Kehitysyhtiö ei siitä pysty vastaamaan ja kunta joutuu tilanteen tavalla tai toisella ratkaisemaan. Hartolassa taas Itä-Hämeen kansansivistystyön säätiölle annettu 416 000 € laina on käytännössä osamaksusopimus jolla säätiö hankkii toimitilat kunnalta.

Kuntien vastaukset antolainojen osalta löytyvät liiteaineistosta ja esittelykalvoilta.

Takaukset

Kuntien antamien takausten osalta riskit arvioitiin välillä 0-40% seuraavan taulukon mukaisesti. Takauksia ovat saaneet mm. vesiosuuskunnat, kehitysyhtiöt, elinkeinotoiminta, kiinteistöyhtiöt, palvelu/vanhustentalot ja hallit/toimitilat. Hartola on omavelkaisten takausten lisäksi antanut täytetakauksia Kiinteistö Oy Vasallin lainoille. Tilinpäätökseen on merkitty täytetakauksen kohteena olevan lainan saldo tilinpäätöshetkellä, mutta kiinteistöosakeyhtiön pankille ensisijaiseksi vakuudeksi antamien kiinteistökiinnitysten arvoa ei ole arvioitu, joten kunnan todellista takausvastuuta on vaikea selvittää. Padasjoen takaussumma koostuu käytännössä kahdesta hallista, joiden riskipitoisuus voidaan katsoa olevan elinkeinotoimintaan verrattavissa.

Taulukko 8. Takauriskit

	Takaukset				Riski-%
	Kunta			Konserni	
	Tytäryhtiöt	Muut	Yhteensä	Yhteensä	
Lahti	68 419 070	879 749	69 298 819	1 356 065	5 %
Heinola	1 288 979	151 375	1 440 354	1 451 232	0 %
Orimattila	1 244 651	645 182	1 889 833	1 933 070	20 %
Artjärvi		565 668	565 668		30 %
Asikkala	9 244 975	436 058	9 681 033		5 %
Hartola	4 269 034	3 450 000	7 719 034		30 %
Hollola	11 288 906	889 306	12 178 212	12 178 212	40 %
Hämeenkoski			21 818	24 132	10 %
Kärkölä			1 123 000	1 129 000	0 %
Nastola				1 922 356	0 %
Padasjoki				1 677 362	10 %
Sysmä	683 054	354 731	1 037 785	1 037 785	0 %
PHSOTEY					
PHKK					
PHL					

Leasing-vastuut

Leasing-vastuisiin liittyviä riskejä pidettiin erittäin pieninä. Seuraavasta taulukosta ilmenee, että riskiprosentin vaihteluväli annettujen tietojen osalta oli 0-30%.

Taulukko 9. Leasing-vastuisiin liittyvät riskit

	Leasing vastuut						Riski-%
	Kunta			Konserni			
	2010 eräant.	myöhemmin	yhteensä	2010 eräant.	myöhemmin	yhteensä	
Lahti	1 289 717	2 303 127	3 592 844	5 361 363	18 649 397	24 010 760	5 %
Heinola	122 000	137 000	259 000	283 000	344 000	627 000	0 %
Orimattila	79 004	170 636	249 640			564 622	5 %
Artjärvi				19 333	13 490	32 823	30 %
Asikkala				70 129	112 171	182 300	2 %
Hartola						62 398	
Hollola	237 828	322 748	560 576	402 727	594 267	996 994	
Hämeenkoski	11 446	37 673	49 120	26 141	61 920	88 061	0 %
Kärkölä				25 000	42 000	67 000	0 %
Nastola			167 261			614 937	
Padasjoki				75 645	280 573	356 218	
Sysmä	7 325	10 017	17 342	33 072	54 411	87 483	0 %
PHSOTEY				73 322	64 956	138 278	
PHKK				1 756 296	2 636 370	4 392 667	
PHL				46 519	43 339	110 509	